

Összeállító: RÁDICS MÁRTA

Összeállítás ideje: 1975.

TART.: A SZÜLETÉS ÉS A KISGYERMEKELŐR NOKÁCI

---

63 lap

Földrajzi mutató: BIZE

Számmutató: XIX, A, 1,

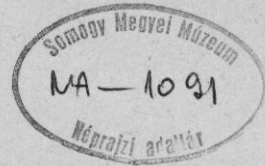
PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRRA

ATUEVETUE AZ EGYSÉGES HK. 3062 - es TETELE TOL

S z e m é l y i l a p

az 1975. évi XXVI. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtő-pályázatra beküldött pályamunkához.

A pályázó neve és foglalkozása: Rádics Mária főiskolai hallgató

A beküldött pályamunka címe: A szülők és a zörcsmellőz kolbászi a Somogy megyei Bize községben

A gyűjtés helye, ideje és egyéb körülményei: Bize 1974 márciustól 1975. február 1-ig

A feldolgozott témakörben olvasott forrásmunkák:

A pályázatban felhasznált irodalmi forrásmunkák:

lásd a dolgozat 23. oldalán

Adatközlők: Szeizer Józsefné, Vadai Jánosné, Anszelman Lajosné, Tutek Istváné, Vadai Józsefné, Károly Józsefné, Károly József, Kovács Kálmáné, Radovics Józsefné, Horváth Vendelné, Falos Józsefné, Szohmayer Mártonné

Részvett-e más pályázaton a benyújtott pályamunka?

nem

További gyűjtési, pályázati tervek:

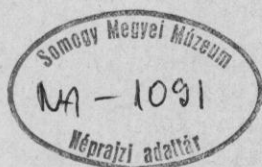
Az ember élt fordulóihoz hűzhető kolbászt önkényesen felgyűjtése az adott községben. - múzeumi körútra, népművelési konferenciára való négyzárás

Kelt: Kaposvár, 1975. szeptember 10.

Aláírás: Rádics Mária

Lakáscíme: 8714 Bize, Anad u. 38.

3062

A születés és a kisgyermekkor szokásai
a Somogy megyei Rize községben

Készítette: Rádics Márta II. évf.
Tanítóképző Intézet

Kaposvár, 1975.

Tartalom

I. A házasság és leköltői	Old. 3
II. A gyűjtés célja, módszerei	4
III. A felgyűjtött szokásokról	5
1. A születést megelőző szokások	6
2. A szülés köré csoportosuló szokások	8
3. A gyermek nevelése	13
4. A gyermekkor költészete	14
5. Gyermekbetegségek és népi gyógyításuk	16
6. A gyermek vagy anyjának halála	18
IV. A mai helyzet	19
V. A folklór nyelvjárása	21
Felhasznált irodalom	
Adattár	

I. A község és lakói

Bíze, a legtöbb ember számára ismeretlen község. Azok közé a települések közé tartozik, amelyeknek lélekszáma még a 300 főt sem éri el. Somogy megye északnyugati részén, Marcalitól 5 km-re terül el.

A felut "1390-ben említik első ízben."^{1.}

A község lakóinak nagyobb része német volt, akiket a XVIII. században a gróf Széchenyi család telepített ide.^{2.} Ennek a betelepítésnek

fennmaradt nyoma egy-két ma is ismert népszokás hosszú ideig történő gyakorlása /pl. mérácsolás/, valamint az, hogy még ma is többen beszélnek németül a faluban. Elbeszélések szerint az ő szülei, nagyszülei pedig egyáltalán nem is beszéltek magyarul. Azonban az ott élő emberekkel való érintkezésük során átvették nyelvüket, szokásaikat, s így idővel teljesen megmagyarosodtak. /Bizonyítja ezt az is, hogy mostani gyűjtésben már egyáltalán nem is tudtam kimutatni német eredetű szokást./

Szoros kapcsolatban álltak a környező falvak népeivel, így nyelvjárásuk sem maradt érintetlenül.

A falu lakói katolikus vallásuk. "A mostani róm. kath. templom 1858. évben épült"^{3.}; plébániája azonban az emberek emlékezete szerint sosem volt. Így a marcali körzethez tartoztak.

A termelészövetkezet megalakulása előtt a falu lakói földműveléssel foglalkoztak. Viszonylag jómódú volt a lakosság. A tes. 1960-ban alakult. Az idősebb korosztály itt dolgozik, a fiatalabbak viszont Marcaliban keresnek munkalehetőséget.

---

1. Magyarország várnagyói és városai. Somogy vármegye. Szerk.: Csánki Dezső. Bp. /1914/, 47. l.

2. Uo.

3. Uo.

Sem iskola, sem tanács nem működik már a faluban. Tanácsilag pár éve Marcalihoz tartozunk, a közelebbi várossá fejlesztésével pedig teljesen beleolvadunk. S ezzel egyre jobban eltűnnek a régi falusi szokások, a feledésbe merülnek a múlt hagyományokban gazdag emlékei.

II. A gyűjtés célja, módszerei

"Akár az év jelentősebb fordulóihoz, úgy az emberi élet főbb állomáshoz is szertartásos szokások fűződnek."⁴ Ezekre a változásokra nagy gonddal és igazolással készülnek az emberek, hisz nem kisebb eseményekről van itt szó, mint a születésről, a házasságról és a halálról.

Ebben a dolgozatomban az emberi élet első nagy állomását, a születést, és a kisgyermekkor szokásanyagát kívánom bemutatni.

Gyűjtéssel az volt a célem, hogy:

1. felmérjem, és megismerjem azokat a szokásokat, amelyek jelen pillanatban a falunkban ismeretesek;
2. és ezzel adatotokot kapjak erre vonatkozólag, hogy milyen mértékben élnek a Gönczi Ferenc⁵ által 1937-ben közzéadott szokások.

A témával kapcsolatos gyűjtéseket 1974 nyarán kezdtem, és 1975. február 1-én zártem. A gyűjtést Gönczi említett könyve alapján végeztem, s az adottári részen található anyag is hasonló elrendezésben szerepel.⁶

Az adategyűjtést minden esetben megköszönéssel végeztem, s beszélgetés módszerét alkalmazva.

4. Bónátor Tekla: Magyar népszokások. Bp. 1972, 48. l.

5. Gönczi Ferenc: Somogyi gyermek. A somogyi földművesnép gyermeknevelési módjainak s a gyermekek különböző szokásainak leírása. Kaposvár, /1937/, Csurgói Könyvtár 6.

6. Kivételt képeznek "A gyermek szokásai s játécai. /Az év egyes napjaihoz kötött gyermekszokások/", mivel ezt a témakört már 1974-ben feldolgoztam.

12 adatközlőt tüntetek fel, melyek közül 11 nő. Ezek az emberek nagy segítségemre voltak, időszakban, fáradtságot nem kímélve segítettek munkámat, s hozzájárultak ahhoz, hogy gyűjtésemmel megmenthessem a múlt pusztuló szellemi értékeit.

III. A felgyűjtött szokásokról

"A közbessédben, ha népszokásról beszélnek, főként szertartásos cselekményekre gondolnak, melyeknek cselekménysorozata eltér a városi kultúra hasonló megjelenési formáitól, továbbá az archaikusnak tűnő babonás-mágikus szokásokra."⁷

Ebben a dolgozatomban a születés és kisgyermekkor szokásanyagát kívánom bemutatni. Időbelileg a gyermek fejlődésének első három esztendejét, s az azt megelőző intrauterin élet ideje előtt lejátszódó meszeneteket.

Hisz az időszek gazdag anyagot tár elénk, hisz nem mindennapi eseményekről van itt szó. A gyermek születésével egy új élet indul meg, amely továbbviszi a szülők, nagyszülők emlékeit, szokásait, életét. S egy-egy születéssel a természet örök körforgása, a születés és a halál összekapcsolódása játszódik le az emberek szeme előtt. Így nem véletlen, hogy ezek a határpontok ülelik fel a nép életében régen oly fontosnak tűnő babonák és szokások tömekeit.

Gyűjtésem során igyekeztem teljességre törekedni. Adatközlőimet többször felkerestem, és sokszor órákig tartó beszélgetésekkel próbáltuk feleleveníteni a gyermekkor szokásanyagát. Adataim azonban így is több ponton hiányosak, amelynek okát abban látom, hogy a változó életkörülmények között feleslegessé váltak, s gyakorlásuk megszűnésével feledésbe merültek.

---

7. Dömötör Tekla: A népszokások költészete. Bp. 1974, 19. l.

Most röviden bizonyos csoportosításban bemutatom a felgyűjtött szokásokat, mintegy általános, összefoglaló képet adva az emberi élet első negy állomásáról. Ezzel az útmutatóval kívánom az érdeklődőket eligazítani dolgosatom adattári részében, az adatokat közlő emberek elbesszélésében.

1. A születést megelőző szokások

A lakodalmi szokásokkal, a templomba indulással és házcserkészéssel már megkezdődnek a születendő gyermekkel kapcsolatos jósló megfigyelések. Mindenki az új pár viselkedését figyeli, mintha abból következtetni lehetne a jövőre.

Különösen fontosak a születendő gyermek nemére vonatkozó tilalmak, szokások, megfigyelések. Ezek elvégzését a közvetlen hozzátartozók tekintik fontos feladatuknak. Hogy fia szülessen, esküvőről hazajövet férfivel gratulálnak először a vőlegénynek, vagy kisfiút ültetnek a menyasszony ülésére vacsorakor.

De a fiatalok is bizonyos csodakétségek elvégzésével igyekeznek vágyukat valóra váltani. Így fontos már a nászéjszékán bizonyos feladatokat végrehozni. A vánkos csucsat mindketten megharapják, vagy sapkát tesznek a férfi fejére hogy fiuk szülessen.

Amint az asszony terhességéről tudomást szerzett a közvetlen környezet is, tovább folynak az anyja állapotából, álmaiból való következtetések a gyermek nemére. Állapotát nem szabad eltageznie, "mer ha eltagezja, akkor néma gyermeke születik."⁸ De erre nincs is szükség, mert az állapotos asszonyt különös tisztelet és segítség veszi körül. Szaporodnak a rá vonatkozó tilalmak, szabályok, amelyek a születendő gyermek védőelmében táplálkozására, magatartására, munka-

---

8. Anasztás Lajosné szóbeli közlése alapján

körére vonatkoznak. Ezeket a tilalmakat az emberek tapasztalati tényekre alapozták, amellyel tulajdonképpen a gyermek normális fejlődését akarják biztosítani. Ne járjon olyan helyen ahol bújni kell, mert a nyakára tekeredik a köldökszalma, vagy ne egyen salátát, borsót, mert akkor begörccsül a gyereke.

Azonban ha valakit megkiván, azt feltétlenül meg kell teremteni a számára, mert ha nem kapja meg, akkor anyajel lesz a gyermekén. Ezért ételt még lophatott is a terhes anya. Igen, más tárgyak lopásáért sem büntették közvetlenül, csupán gyermekén láthatta ennek következményét. Ha szilvát lopott mindig kék volt a gyereke. Lopása több esetben tudatos volt, mert ezzel a születendő gyermek bizonyos óhajtott külső tulajdonságok birtokosa lett. Ha cukorborsót lopott az anya, akkor göndör haja gyereke született, ha kendert, akkor meg hosszú haja.

Különösen óvták az anyát dörögés, villámálás esetén. Ilyenkor nem szabadott kint tartózkodnia, a kötényét fordítva kellett feltennie, az ujját a szoknya kötésébe helyezni, hogy ezzel a bekövetkező bajokat megelőzze.

Főleg az anyajeltől óvakodott mindenki. Ezért a terhes anya rajtafeledkezésére, az azt követő tennivalókra mindenki különösen ügyelt. Hasonló módon óvakodtak a megijedéstől is, amely szívbejt eredményezhetett.

Az anya egészségére is gondot fordítottak. A terhes anya testi gondozását, a higiénikus követelmények betartását, az emlő, a feldagadt lábak ápolását, a hányás megakadályozását a szülők, nagyszülők vagy a baba tanácsára végezte el a várandós anya.

Minden mozdulata, cselekedete gyermeke érdekében történt. A gyermekáldást a családi élet legfontosabb és legszebb eseményének

tartották. Minden háznál, még a legszegényebbnél is nagy szeretettel várták a gyermek születését. Ahol nem volt gyerek, ott busultak miatta, és mindent elkövettek azért hogy legyen. Micsét szolgáltattek, bacsukra jártak.

Azonban sokgyerekes családdal ritkán találkozunk a faluban, de egy gyerekes is kevés volt. Ahogy Vilma néni mondja: "Egy gyerek nem gyerek. Egy gyerek boldogtalan gyerek, mer ha egy van, az mindig csak a macskákhoz meg a kutyákhoz jár, és így kell hogy a gyerekeknek legyen pajtása."

A gyermekszülés megakadályozásával kapcsolatos cselekvésmódok közül elég keveset sikerült felgyűjtenem. Ennek okát vagy ebben kereshetjük, hogy a katolikus vallású emberek Isten ajándékának tekintették a gyermeket, és ahány jött elfogadták, és ezért nem alkalmazták az elhajtó szereket és babonás cselekedeteket, vagy még az is annyira szégyenlősök a falusi emberek, hogy nem beszélnek erről a témáról, vagy úgy említik, hogy: hallottam róla, de nem tudom igaz-e?

Amint látjuk tehát, a családban gondos előkészületek előzik meg a várva várt kisgyermek megszületését.

2. A szülés köré csoportosuló szokások

Amikor az első fájdalmak jelentkeznek, a férj azonnal bábáért szól, és ezzel minden ténykedése véget ér. A szobába beengedik a szülés ideje előtt ugyan, mégis ritkán fordul elő részvétele. Távol tartja magát a helyiségtől, és az odetűzött elbeszélései szerint semmilyen gonoszússá és a családba fogadó szertartást sem végez. Mindvégig passzív résztvevője az eseményeknek.

A bábával együtt több esetben megérkeznek a rokon- vagy szomszédszomszónok, hogy az anyát biztatásaikkal bátorítsák, és megkezdjék a szülést elősegítő, és a fájdalmakat csillapító ténykedésüket. A járatus, a forró vízben való fürdetés a természetes beavatkozások közt tartozott. A gonosz ellen történő bebonás varázslatok teljesen ismeretlenek a faluban.

A szüléshez készülve az anyát tiszta ruhába öltöztetik, és az ágyba fektetik. Az ágyba szalmát helyeznek, és azt fehér lepedővel terítik le. Régen is a fekvésállást alkalmazták, de a szülés akkor még a földön történt.

A bábaszomszón gondosan végzi teendőit az anyáé, majd a gyermek körül. Az anyáé hátsó ruhával borogatja, lepedőjét pedig a köldökzsinorral együtt a trágyadombba ássa. Hogy miért éppen ide, erre nem kaptam meg a várt magyarázatot. A köldökzsinorral sem végeznek semmiféle bebonás varázslatot. Nincs távolabbi jelentősége sem számukra.

Sokkal jobban ügyelnek az újszülöttre, az anyával való első teendőkre. Beletekerték a "kifogóruhába", az anyáé lábához tették, majd megszáradás után fürdöstötték. Az első fürdetés, és a hozzájáruló szokások főleg a gonosz ellen való védekezésére és a gyermek jövőjének formálására irányultak. Több helyen hideg vízbe fürdetik a gyermeket, hogy fásós ne legyen. A fürdővizébe gonoszűző és analógias jellegű szereket tesznek: szentelt vizet, hogy ne ártsen neki a szén, tejás sárgáját, tejet, hogy tiszta legye a bőre ... A fürdővíz nappal és nyugatra történő kiöntését a gyermek álmával hozták kapcsolatba, de megszüntették a kiöntés helyét is, hogy ezzel biztosítsák álmát, rontás elleni védelmét ...

Ezután a gyermeket bepólyázzák, majd az anyáé mellé, a gyermek-ágyba tessék, amelyben a fekvés időtartama kb. 2 hét. Célja a boszorkányok, a gonoszok távoltartása, a rontás, az igazság megakadályozása.

lyosása. Ezért szenteltvízzel beszentelik az ágycs, fésűt, olvasót ... helyezni bele, a gyerek kezére piros gyöngysort, piros szalagot vagy posztót tesznek.

Azonban nem mindenkinék született egészséges gyereke. A nem életrevaló, sőt, csak csekély koraszülött gyereket különös gonddal vették körül. Haláluktól félve a bábe elvégezte rajtuk a földi keresztelést. "Rögtön üntött a fejére vizet, és azt mondta: In megkeresztelék az atyának, fiának, szentlélek nevében."⁹

"A keresztelés az ember első szüksége";¹⁰; ezért az újszülöttet 2-3 napon belül meg szokták keresztelni, hogyha meghal, akkor ne keresztelés nélkül maradjon ki a világból. Amíg ez nem történik meg, addig a gyereket rövid időre sem szabad magára hagyni, vagy különféle óvszereket, főleg söprűt kell az ágyra dobni.

A keresztelés komákat már a gyerek születése előtt meghívták. Bizán általában csak 1 komát és komasszonyt szoktak hívni. Ők a születéskor hasonló korú barátnők, barátok köréből kerültek ki, akik azonban már családos emberek voltak. De erre mindig vigyáztak, hogy az a komaság körülbelül azonos vagyonnal rendelkezők között jöjjön létre, mert később a lelki kapcsolatot mellett erős családi összetartozást is jelentett. Sűrűn egybejártak, minden örömsükben, bánatukban, anyagi gondjaikban vagy családi ünnepeikben együtt találjuk őket.

Ha a komaválasztás nem közeli ismerősök köréből történik, akkor a szülők részéről nagyon óvatos tudakolódással találkoznak, mert a visszataszítás sértő, megeláso mind a megak, mind a születendő gyermek számára.

---

9. Trubek Istvánné szóbeli közlése alapján
10. A magyarság néprajza. 4. köt. Scelloni néprajza. 2. Irtos H. Bertha Károly, Gönyey Sándor stb. Bp. /1943/, 139. l.

A meghívást az ops végzi el, a születés bejelentése azonban a bába feladata. A nagy öröm hallatára a keresztmama sütni-főzni kezd, és másnap beköszönt az első kosztállal vagy passittal. Passitot háromszor vittek a feluben. A harmadikat keresztelés napján.

A leves, paradicsommártás, főtt hús, tésztafélék mellett az első passitba már megteléljük a keresztmama ajándékát. Ugyanis kislány születése esetén a pirított tyúk szájába fülbevalót tesz. Ő vessi meg a keresztelés ruhát, és 1 paplant is, majd később apróbb ajándékokkal köszönti keresztgyerekeit születésnapján, névnapján, húsvétkor, karácsonykor. A kompár kötelességei közé tartozik a pap kifizetése, majd keresztelés napján bizonyos tilalmak betartása keresztgyerekek érdekében.

Keresztelésre indulás előtt a gyereket a keresztanya és a bába nagy igyekezettel készítik minden előírást betartva. Ruháját nem szabad kivesselni, mert hiú lesz, fűfővizébe piros almát tesznek, hogy olyan piros legyen mint az alma ...

A keresztelésre a keresztanya és a bába nagy a rokonsággal, szorgalmasan figyelve a gyerek életére vonatkozó jószíjjeleket. Ha sir a gyerek keresztelés előtt, akkor jó mulató lesz, ha sokan megnézik a lánygyereket hátszele menet, akkor sok kérője lesz ...

Hazaérve is bizonyos cselekvéseket végeznek el rajta, amivel szépséget, nagyra növeszt ... akarják biztosítani.

Rögen főleg az elsőszülött gyereket a szülők nevére keresztelték, de sokszor a gyerek ahogy Speizer Éva néni mondja: "hozza a nevét a világra. Az én lányom is Erzsébetre született, hát ezér lett Erzsébet."

Keresztelés után nagy ebédet tartanak, amit komcsobódnak hívnak. Ezt az ebédet a nagymamák, esetleg szomszédasszonyok segítik főzni. Komákat, rokonokat, szomszédokat szoktak rá meghívni, akik kövük szorint válogatnak a bőséges eledelből.

A gyermekágyas nő viselkedését nagymértékben korlátozták. Napnyugtá után nem mehetett ki az udvarra, nem volt szabad másokhoz elmenni, nem mehetett fel a padlásra, új ruhát sem varrhatott.

A látogatók viselkedését is meghatározták. Feltétlenül le kellett ülniük, hogy az anya és a gyermek álmát el ne vigyék. Kisebb ajándékokat vittek, amelyekkel bizonyos cselekedeteket hajtottak végre a gyermek érdekében. Piros almat a feje mellé tettek, hogy olyan piros legyen mint az alma, pénzt csuszattak a feje alá, hogy takarékos legyen ...

Az anyára és a gyermekére vonatkozó szigorú tilalmak a routás, a kicserélés az evetéssel véget érnek. Ez kb. két hétre van a gyermek születése után, amikor már az anya is teljesen felépül. A templomba menés a baba kíséretével történik, ahol az anyának egész mise előtt imátkoznia kellett. Elvált asszony, vagy megcsott lány gyermekét nem evették ki, ők ilyenkor a legközelebbi keresztnél szoktak imátkozni.

Amint láttuk "Az újszülöttet életének első pillanatától kezdve rituális cselekményekkel vették körül. Ezek a ritások többféle tényszerűből jöttek létre: részben a népi tapasztalatból származó egészségügyi eljárások, részben társadalmi szokások, melyekkel az újszülöttet mintegy befogadták a családba, a közösségbe, s végül rengeteg volt a csak mágikus célú eljárás, mellyel a gyenge jövővényt a természetfeletti ártalmával szemben védtek."^{11.}

---

11. Dömötör Teklot Magyar népszokások. Bp. 1972. 49. l.

3. A gyermek nevelése

A gyermek születése után a szülők legfőbb feladatuknak gyermekeik jó és becsületes felnevelését tartották. Ezért már az anya a szoptatás idején olyan ételeket evett, amittől sok teje lett, és ezzel elősegítette a gyermek testi fejlődését.

A gyermek fejlődését akarták biztosítani ezzel is, hogy meghatározott időben, főleg holdtöltekor választották el. A régi öregek azt tartották, hogy nyáron nem jó elválasztani a kisbabát, mert akkor könnyen megbetegszik, s fejlődésében visszacsúszás mutatkozik. Az elválasztás fokozatosan történt, de néha előfordult, hogy a gyerek így sem akart elválni, s ekkor erőszakos módokat is alkalmaztak.

"A szülők, bár tudat alatt, már a bölcsőben éreztették gyermekeikkel, hogy alkalmazkodnia kell¹² környezetéhez, a szülők elfoglaltsága miatt az egyedülléthez.

Az oválás után a bölcsőbe tették, és nagyon sokszor magára hagyták. /A felülés ekkor már semmiféle óvszert nem helyeztek mellé, nem féltették a rontástól, kicséréléstől./ Több esetben lekötötték, főleg ha volt testvére, hogy az a ringatgatás közben ki ne rússza. Szájába cukros tejbe megáztatott kenyeret tettek, amit fehér ruhába csavartak. Ez töltötte be a lula /cumi/ szerepét. A kicsit ezzel próbálták csendesíteni, hogy az anya nyugodtan végezhesse napi munkáját.

Ha nincsenek nagyszülők a családban, akkor amint lehet, az anya ölébe veszi gyermekét, s viszi ki a mesőre. A parasztyerekek nagyon hamar megismerték az élet nehéz oldalát. Veszeskocsárban, a kis szekerekben vagy kikötött lepedőbe téve várták anyjukat munkája befejezése után.

---

12. Zöldy Pál: A kisgyermek nevelése a szegény családokban Topolyán 1900 körül = Ethnographia 85. évf. 1974. 2-3. sz. 513. l.

Sokkal nehezebb volt a helyzetük amikor már menni tudtak, s tudomást szerezve a körülöttük lévő tárgyakról, nehezen meredtek meg egy helyben. Ilyenkor bizony a régi időkben még az is előfordult, hogy földbe ásták a gyermeket, hogy az el ne menjen.

Amint a gyerek kinő a bölcsőből, állókába tesszik. Az állókát házilag készítették, de ezt a célt szolgálta sok esetben a felfordított konyhaszek, hokedli is. A gyermek járását próbálták elősegíteni a gerendába erősített rúddal is, amelynek segítségével a gyermek körbe körbe járva tanulta első lépéseit.

A gyermek első lépésénél az anyának nem szabad elnevetnie magát, mert gyereke később tanul meg menni, és ezért nem szabad a talpát sem megcaiklandozni. Ha mégsem akar járni a gyerek, akkor ójjeli nyállal kell a térd alatti inakat hasogatni.

A kisbábákat fürdetni mindig reggel szokták. Éves korukig minden nap, utána már csak hetente kétszer-háromszor. Este korán lefektették őket, rajtuk hagva azt az alsóneműt, amibe nappal is voltak.

A gyermek vallásos életre nevelését korán megkezdték a feleben. Már pólyás korában misére vitték. Ott szentképekkel, olvasókkal foglalták le, hogy ne sevarje a szentmisét. Keresztet vetni, az imádkozást megtanítani, a templomba vinni az anyaeke feladata volt, s nagyjából rá hárult a gyermek egész személyiségformálása is.

4. A gyermekkor költészete

"A gyermekkor játékköltészetének anyaga magától osszik két részre: az elsőbe az 5-6 éves korú gyermeknek szánt mondókák, rímek tartoznak, a másodikba a gyermeknek játékvesszői."¹³

13. A magyarság néprajza. 3. köt. Szellemi néprajz. 1. Irtó: Berse Nagy János, György Lajos stb. Bp. /1943/, 328. 1.

Az első csoportba sorolhatók az elttető, nevettető, csiklandozó, állni, járni, táncolni, tapsolni ... tanító rímek. Ezek a szóre-
kostatások a gyermek fejlődésének már egészen az elején is megnyil-
vánulnak, amint pedig nagyobbakba kezd lenni, az anya, az idősebb
testvér vagy a nagyszülők közelebről kezdenek vele foglalkozni. En-
nek természetesen különféle módjai vannak.

A legelső szórekkostató foglalkozások rímesei és rövid elttető
énekei, a közlegyeséssel történő pislogtatás, vagy az ajkak megmoz-
gatásával egy-egy nosoly megjelenése a gyermek arcán. Ezeket a kez-
deti szórekkostatásokat követik a tenyérrel és az ujjakkal történő
játékok, és a hozzájuk kapcsolódó rövid kiolvasók.

Simogatások: Ciróka, baróka ...; a eslekvéssel egybekötött mondó-
kák: Süss pogácsát, Csip, csip, csóka; a hátbeütögető; a esemléltető
mulattatások a kéz ujjain: Hüvelyk ujj - Hüvelyk Máttyás ..., az ar-
con "Itt az oltár" kezdetűek.

Hasonló rímekkel találkozunk a gyermek állásra bistatásánál, és tén-
coltatásánál is. E témakörhöz tartozóan sikerült felgyűjtene egyet-
len egy német mondókát is, amely a gyermek hintáztatására vonatkozik.

A másik csoportot a gyermekek játékversei, az állatcsalogatók,
naphívogatók, esővárók, fűzfesípcsínálók, sóskakeresők, vagy éppen
a lányok katicabogarasodija teszi ki. Mindennapi kis életük eseménye-
ihez kapcsolódó mondókák ezek, amelyeket szívesen mondogattak nap
mint nap.

"E mondókák egy része jó-rossz versbe szedett a egyik-másik nem
egészen érthető, ... Hosszu évszázadok alatt a szöveget elferdítették,
elkoptatták a értelmüket nem nézve, nem kutatva, csak mondogatták, a-
hogy a többi gyermektől hallották. Mit is törődik egy gyermek a szó
értelmével? A fő az, hogy tetszik neki a vers, a mondóka ódi esze-
inek csattogásával, zengésével."^{14.}

14. Gönczi Ferenc: Somogyi gyermek. Kaposvár, /1937/, 445. l.

5. Gyermekbetegségek és népi gyógyításuk

Betegségek esetén "A nép nem fordul azonnal karusszólóhoz, s még kevésbé megy orvoshoz, mielőtt a bajt észreveszi; előbb a hagyományos családi szokásokban és az ismerősök, főképp a hasonló betegségen már keresztülmentek tanácsaiban keresi a gyógyulás módját."¹⁵.

S így van ez a gyermekbetegségeknél is. Saját gyógy módjaikkal kísérleteznek, s csak a végső esetben fordulnak a hozzáértők segítségért. Sokan azt hitték, ha gyermekük beteg, akkor az biztosan igézetbe von. Ekkor mindenki a viccsinálással igyekezett a bajon segíteni, de nagy szerepe volt ilyenkor a gyógyításban a kótványnek, első szoknyának is.

A nép a gyógyítás eszközeit sok esetben a növény és állatvilágból vevsi. A gyógyító füvéket, gyökereket maguk szedrik be, és eltevésükről gondoskodva szükség esetén felhasználják. Nagy láb esetén tornát, ótváros¹⁶ fejre kemillát, koszmós¹⁷ fejre megáztatott buszkorpát, kemillát, sörre¹⁸ szeder gyökerének levét, foketoholyagra¹⁹ otlasszfüvet²⁰ ... tesznek. Amint látjuk, borogatásra, lemosásra használják ezeket a növényeket, frissen vagy szárítva, nyers vagy főtt állapotban.

---

15. A magyarok népraaja. 4. köt. Szelleni néprajs. 2. IrtoiH. Bertha Károly, Gágyay Sándor stb. Bp. /1943/, 193. l.

16. /A véleményem szerint kevésbé ismert betegségek leírását lábujgyetben kívánom megadni./

"Gennyes bőrelváltozás... Gyorsan terjed, és másokat is fertőz. Minden korban, de különösen kisgyermekeken gyakori, főképpen az arcon, az orr és a száj körül, de lehet bárhol a bőrön."

/Egészségügyi ABC. Főszerk.: Dr. Jellinek Harry. Bp. 1974, 553-554. l./

17. "a fagyvirágok működési szerve. ... A csontos fejbőrön a gyulladás, a hámítás és a pikkésedés következtében összefüggő vacok felrakódás jön létre."

/Uo. 645. l.

18. "bőrbetegség, amelyet égő, viszkető érzéssel járó, sűrűn egymás mellett elhelyezkedő, csoportos hólyagocskák jellemeznek."

/Uo. 324. l./

19. 1. vérhólyag; 2. kelevény, főleg a karon és az ujjakon van /Redovics Józsefné szóbeli közlése alapján/

Az állati szerek közül az állat bizonyos része, darabkája, vagy hasznos terméke, pl. teje jelenti a gyógyítás eszközt. Ha a gyerek fűkényes^{21.} volt, a ló farkának szőrrel kötöték körbe a sebjét, kutyaharapás esetén kutyaszőrrel füstölték, ha szemárhéja volt, akkor pedig szemártejjel itatták meg.

Köszimert a betegségek áthárítása emberekre, állatokra vagy tárgyakra. Ha a gyerek arca kelésses volt, akkor a fürdővizét tűskés ágra öntötték. Ugyanez történt tűskever^{22.} esetén is. A fűkényt püsszel hústák le és eldobták. Annak lett fűkénye aki megtalálta. A szemén lévő árpát kenyérrel hústák le, és azt a bakkutyának dobták.

Ez a meggyőzés az állatra irányuló áthárítási mód, és ugyanest szolgálták a sebet körülkerítésként is. Az áthárítás és átvétel már a közvetlen érintéskor megtörtént, ezért igyekeznek az eldobott tárgyat forgalmas helyre, főleg keresztutakra tenni.

Hátfordult a betegség lenyeletése, meggyőzés is torokfájáskor a szentelt berken, torokpenésznél^{23.} a petróliumos kenyér használatával

Egy esetben találkozom egy olyan jellegű ráolvasóval is, amelyben az ujholdtól kérve próbálták elvitatni fűkényüket.

"Ujhold, ujkirály, engem lakodalomba várj,
de én nem mehetek e, fűkényemet küldöm el."^{24.}

20. Csomóba termő fű, amely megtérül a földön, és sárgát virágozik.
/Radovics Józsefné szóbeli közlés alapján/

21. = szemölcs

"Vírus okozta bőrbántalom, bőrbetegséget köleányi v. borsónyi nagy, feltűnő színű kiemelkedés, kiüdörösítés, főként a kézben, a lábon v. az arcon;"

/A magyar nyelv értelmező szótára. VI. Szerk.: A Magyar Tudományos Akadémia, Nyelvtudományi Intézet. Bp. 1962, 186. l./

22. Az ótvar családjába tartozó bőrbetegség, de az edzőkészek pontosan nem tudják elkülöníteni tőle.

23. torok-penész: difteritisz /Szinyei József: Magyar tájzótár. Bp. 1897-1901. 765. l./

= diftéria ... a légző utak nyálkahártyáján sárgásszürke, hártyszemű lezsedményt okozó, súlyos tünetekkel járó, heveny, fertőző betegség; torokgyík"

/A magyar nyelv értelmező szótára. I. Szerk.: A Magyar Tudományos Akadémia, Nyelvtudományi Intézet. Bp. 1959, 1010. l./

24. Trubek Istvánné szóbeli közlése alapján

6. A gyermek vagy anyjának halála^{25.}

"A másvilág titokzatos rejtélye minden népnél különös szokásokkal és hiedelmekkel veszi körül az élet „harmadik szükségét”, a halált.”^{26.}

A csecsemő, vagy anyjának halála a régebbi időkben nem volt szokatlan jelenség, mégis nagy fájdalommal szerzett róla tudomást a közvetlen környezet. Főleg az anya elvesztésével járult nagy gond a családra, mert az újszülött nevelését, táplálását valahogyan így is meg kellett oldani. Ilyenkor az utóbbi feladatot egy olyan falubeli asszony vállalta, akinak éppen ebben az időben ~~for~~ volt újszülöttje.

Az anyát a haláltól felve öve intették, hogy míg gyermekágyas, ne nézzen a tükörbe, mert akkor meghal. A falubeli emberek szerint a halálnak bizonyos előjelei vannak. A gyerek halálára következtettek, ha az állapotos anyának feldagadt a lába, vagy a kisbabának felülről nőttek az első fogai.

A halál bekövetkeztével a gyermeket lemosták, és szép fehér ruháskába öltöztették. Lábára fehér sokni került. A koporsóba helyezés a Keresztanya feladata volt. Megmaradt ruháit feje alá helyezték, és mellé kerültek legkedvesebb játéka is.

A koporsót kisebb fiúk és lányok vitték ki a temetőbe, akiket már előre összepárosztak. A sírt a temetés napján, a reggeli órákban ők ásták meg, de ha kisebbek voltak, akkor az édesapjuk feladata volt.

---

25. Ezt a témakört csak nagyon röviden kívánom bemutatni, ennél is inkább, mert a halál, mint az emberi élet harmadik fordulója egy külön gyűjtés témája lehetne. Mégis szükségesnek tartom ezt az összefoglalást, mert tágabb értelemben hozzátartozik dolgozatom témájához. Itt főleg a gyermek halálát, temetési szokásait érintem, de utalok az anya halálára is.

26. A magyarság néprajza. 4. Szellemi néprajz. 2. Irtai N. Bertha Károly, Gönyey Sándor stb. Bp. /1943/, 251. l.

A kisgyerekeket nem a családsírba temették, hanem a temetőben egy külön sorba. Azt az újszülöttet akit még nem kereszteltek meg, a temető gyepjébe temették el. Az anya ha már nem gyermekágyas, akkor kikísérte a temetőbe.

Meghalt gyereket is kicsendítének a feluben, és minden órában harangoznak érte. Ekte a rózsafüzéres asszonyok részvételével imádkoznak, virrasztanak a gyermek lelki üdvéért. Virrasztóba senkit sem hívnak, Mindenki jószántából megy, és mindenkit szívesen látnak.

A temetőre csak a legközelebbi hozzátartozókat hívták meg, azonban a feluból aki csak tehette elment. /Itt említeném meg, hogy a sírtást nem találjuk meg felunkben./

A temetés után minden háznál a halott tiszteletére tort tartottak. Hivatalos rá a pap, a vivők /ők voltak a sírásók is/, rokonok, komák, szomszédok. A tort előtt csend uralkodik a háson, majd az ételek elfogyasztása és rövid beszélgetés után hamarosan mindenki távozik.

IV. A mai helyzet

A múltbeli szokások felgyűjtése és rövid összefoglalása után ez a feledetom meredt hátra, hogy a mai napig fennmaradt szokásokat összevesszen a gyűjtésben segítséget nyújtó szokások anyagával, Gönczi Ferencnek a "Somogyi gyermek" című munkájával.

A könyv kiadása óta 38 év telt el. Ezalatt az idő alatt társadalmunkban mélyreható változás ment végbe, amely nagymértékben megváltoztatta az ország életét, s jelentősen kibatott parasztságunk életére is. Ez a változás nemcsak a külsőségekben, az emberek életszínelvonalának emelkedésében nyilvánul meg, hanem gondolkodás módjukban is.

A falusi társadalom mindennapjait behálózó babonák és szokások világa egyre jobban a múlté lesz, egyre jobban feledésbe merül. A babonák erejében hívők táborra nap mint nap fogy, s a szokások gyakorlásának megszűnésével felelevenítésük is nehezebbé válik. Ennek tulajdonítható mindaz, hogy gyűjtésem során is több témakörben a kikérdezésekkor hiányosságok mutatkoztak, az emberek már nem emlékeztek rájuk, s ilyenkor mindig azt a választ kaptam: ez nálunk nem volt. Így a Gúncsi könyvében szereplő adatok egy része az én feldolgozásomból hiányzik. Inkább azok a meszesetek találhatók meg, amelyek jelentősebb szerephez jutottak a születés és a kisgyermekkor időszakájában.

A bemutatott anyagokat nem úgy kell tekintenünk mint teljesen ismeretlen tényeket. Jobbára ismertek, esetleg más változatban.

De hogy is hozhatna volna lényegesen új dolgokat? Gúncsi gyűjtése még akkor történt, amikor csak a szokások felszíne voltak, szinte minden nap gyakorolták őket. Akkor, amikor az én adatkészletim nagy része a bölcsőben sírók, vagy éppen a market szedők közt volt. Ebben az időben tört ki a háború is, amely nagyon sok népszokást elpusztított, a felszabadulás után pedig már a régi szokásokat a falu közösségének több tagja nem tartotta kötelezőnek.

Végül azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a somogyi gyermek szokásanyagának feldolgozása 14 év gyűjtésének az eredménye, és egy egész vármegyére kiterjedt. 229 felut ölt magába, amelyben Bise mint gyűjtőhely, nem szerepel. Ha ehhez az arányhoz viszonyítunk, és a körülményeket figyelembe vesszük, akkor mégis azt kell mondanom, hogy most, 1975-ben a bizei emberek emlékezete nagyon sok népszokást megőrzött a születés és a gyermekkor szokásanyagából.

V. A falu nyelvjárása

"... dolgozó népünk, főleg parasztságunk nyelvhasználata nem egységes, tájanként más és más, vagy ahogy a nyelvtudomány mondja: tájanként különféle nyelvjárások vannak."²⁷ Nyelvjárásainknak "Teljes nyelvteni rendszorük van, amely sok tekintetben megegyezik a köznyelvével, de kisebb-nagyobb mértékben el is térhet tőle."²⁸

Falunk a dunántúli ő-ső nyelvjárósterület tartozéka²⁹, bár egyes odotközlőknél tisztán hollható az ő-sős is.

Dolgozatom odottári részében az odotközlők által közölt szokásokat az egyszerű fonetikus lejegyzés szabályai szerint közlöm. Az itt található anyag hí mása a magnószalagra felvett eredetinek. Mindent úgy írtam le, ahogy hallottam, s ezzel igyekeztem hitelesen visszaadni a falunkban meglévő nyelvi sajátosságokat.

Magánhangzók esetében jelöltem:

1. A zárt ő hangokat - minden, régente, még;
2. Az egyes odotközlőknél megfigyelhető ő-sést - eresztők, gyerők;
3. A polifonematikus értékű ő, ő hangokat - őre, őre, udváre;
4. A felső nyelvállású hosszú magánhangzók hiányát /i-u-ü/ - ugy, tisztit, szük;
5. valamint több szórványosan jelentkező nyelvjárási ejtésmodot - küjot, úkot, kúrósza, hun.

Mássalhangzók esetében:

1. A kösnyvri helyesírásban ly-t tartalmazó szavakat a helyi kiejtésnek megfelelően j-nek vagy l-nek tüntettem fel.
ly helyett j: ojan, pójás;
ly helyett l: göle, folamodott, széllik

27. A Somogy megyei ő-ső nyelvjárás. Irto: Várkonyi Lare. Bp. 1965, 7. l.

28. Kálmán Béla: Nyelvjárásaink. Bp. 1966, 9. l.

29. Uo. 69. l.

2. Jeleztem a szótagszám 1 kiesését, amely pótlónyulást eredményez - vót, reggē, ruháva, fődbe, tanútek;
3. Gyakori jelenség az alábbi mássalhangzóváltás:
  - n helyett ny: nevetnyi, kűdűkssinyor, nyő
  - ny helyett ni: lán, komsszon, kötén
  - j helyett gy: anyegyel, szurgya, reggyen
  - j helyett ty: loptyak, üstűktye, szoktyak
4. Több esetben megfigyelhető a szóvégi mássalhangzó elmaradása - azér-azért, má-már, mer-mert, astá-astán.

Felhasznált irodalom

Göncsi Ferenc: Somogyi gyermek. A somogyi földművesnép gyermeknevelési módjainak s a gyermekek különböző szokásainak leírása. Kaposvár, /1937/, Csurgói Könyvtár 6.

Magyarország vármegyéi és városai. Somogy vármegye. Szerk.: Csánki Dező. Bp. /1914/

A magyarországi néprajz. 3. kötet. Szellemi néprajz. 1. Írták: Berse Nagy János, György Lajos stb. Bp. /1943/

A magyarországi néprajz. 4. kötet. Szellemi néprajz. 2. Írták: N. Bortha Károly, Csányi Sándor stb. Bp. /1943/

Dömötör Tekla: A népszokások költészete. Bp. 1974, Akadémia

Dömötör Tekla: Magyar népszokások. Bp. 1972, Corvina

Ortutay Gyula: Kis magyar néprajz. Bp. 1966, Gondolat

Mész Zoltán: Családi és társadalmi ünnepek. Bp. 1970, Kossuth

Égésügyi ABC. Főszerk.: Dr. Jellinek Harry. Bp. 1974, Medicina

A magyar nyelv értelmező szótára. I. Szerk.: A Magyar Tudományos Akadémia, Nyelvtudományi Intézet. Bp. 1959, Akadémia

A magyar nyelv értelmező szótára. VI. Szerk.: A Magyar Tudományos Akadémia, Nyelvtudományi Intézet. Bp. 1962, Akadémia

Sainyey József: Magyar tájékoztató. Bp. 1897-1901.

Iancu Samu: A mai magyar nyelvjárások rendszere. Bp. 1971, Akadémia

Kálnán Béla: Nyelvjárásaink. Bp. 1966, Tankönyvkiadó

A Somogy megyei ő-ső nyelvjárás. A bücsői nyelvjárás ő-sése. Írták: Várkonyi Iancu. Bp. 1965.

A népköltési alkotások kritikai kiadásának szabályzata. Szjtó alá rend.: Voigt Vilmos, Szilogh Lajos. Bp. 1974, Akadémia

Végh József: Hangjelölési útmutató az önkéntes nyelvjárásai gyűjtők számára = Magyar Nyelvőr 94. évf. 1970. 94-8. 1.

Zöldy Pál: A kisgyermek nevelése a szegény családokban Topolyán 1900 körül = Ethnographia 85. évf. 1974. 2-3. sz. 513- . 1.

ADATTÁR

Utmutató az adattár használatához

A születés és kigyermekkor felgyűjtött szokásanyagát témák szerint csoportosítottam. A szövegjegyzések végén szereplő sorssám azokra az adatközlőkre utal, skiktől ezt a szokást hallottam. A rájuk vonatkozó adatokat ugyanilyen sorssám előtt az előbbiekben közlöm.

Adatközlők

1. Speiser Józsefné /Meres Éva/

1887-ben született Bisén. Német anyanyelvű. Iskolai végzettsége 6 elemi. A tss. megalakulása előtt földművelő volt, ma tss. nyugdíjas.

2. Vedál Jánosné /Tólos Rozália/

1899. április 17-én született Bisén. Iskolai végzettsége 6 elemi. A tss. megalakulása előtt földművelő volt, ma tss. nyugdíjas.

3. Amstman Lajosné /Kránics Vilma/

1911. február 24-én született Kelenvisen. 1935-ben került Bisére. Iskolai végzettsége 6 elemi. A tss. megalakulása előtt földművelő volt, ma tss. nyugdíjas.

4. Trubek Istvánné /Tóth Rozália/

1911. január 21-én született Öreglekon. 1930-ban került Bisére. Iskolai végzettsége 6 elemi. A tss. megalakulása előtt földművelő volt, ma tss. nyugdíjas.

5. Vedál Józsefné /Kollár Margit/

1936. április 4-én született Gedányban. 1959-ben került Bisére. Iskolai végzettsége 8 általános. A tss. megalakulása előtt földművelő volt, ma htb.

6. Károly Józsefné /György Ilona/
1925. július 24-én született Pamukon. 1950-ben került Bisére.
Iskolai végzettsége 4 polgári. A tsz. megalakulása előtt földművelő volt, ma növénytermesztő.
7. Károly József
1909. augusztus 26-án született Bizén. Német anyanyelvű. Iskolai végzettsége 6 elemi. A tsz. megalakulása előtt földművelő volt, ma tsz. nyugdíjas.
8. Kovács Kálmánné /Vida Mária/
1926. január 4-én született Somogyfászonban. 1957-ben került Bisére. Iskolai végzettsége 6 elemi. A tsz. megalakulása előtt földművelő volt, ma a tsz-ben/földművelő/ növénytermesztő.
9. Radovics Józsefné /Csillag Margit/
1924. augusztus 15-én született Kelevizen. 1949-ben került Bisére. Iskolai végzettsége 6 elemi. A tsz. megalakulása előtt földművelő volt, ma a helyi tsz-ben növénytermesztő.
10. *Horváth Vendelné /Ivók Julienne/
1904. február 13-án született Nagybajomban. 1924-ben került Bisére. Iskolai végzettsége 6 elemi. A tsz. megalakulása előtt földművelő volt. 1973-ban halt meg.
11. Tálos Józsefné /Fehér Magdolna/
1931-ben született Kelevizen. 1955-ben került Bisére. Iskolai végzettsége 4 polgári. Tanulmányai befejezése után tisztviselő volt. Jelenleg bolti eladó.
12. Strohmejer Mártonné /Nemesz Teréz/
1901. szeptember 20-án született Bizén. Német anyanyelvű. Iskolai végzettsége 6 elemi. A tsz. megalakulása előtt földművelő volt, ma tsz. nyugdíjas.

A születést megelőző szokások

Az asszony veddősége

- "Régen amikor egy anya szeretett volna magzatot, és nem tudott neki születni, Szűzenyáéhoz folyamodott, és egy őszegét a Szűzenya tiszteltére a templom javára adták. Micsót is szoktak szógátotnyi, még egy fogadásuk volt, az, hogy gyalog elmétek a bucsukra, hogy csak szülessen nekik is magzatjuk."^{3.}
- "Régebben azt tartották, hogyha valakinek nem született gyereke, folyamodott minden hová. Még egyik asszontu kérdezte, hogy hogyan lehetne, másiktá is, hát sehogyan se született. Akkor javasolták neki, hogy folyamodjon az uristenhöz. Szógátasson micsót, aztán mikor a pap föléjálja a kehejt, még fölmutatja az oltáriszentséget, akkor a pap imátkozik azért, hogy az isten adjon neki családot, még ő is imátkozzon azon, hogy legyen családja, aztán soknak így született. Hogy most azért e hogy micsót mondtak, vagy máskébb is volna e, de hát ebbe aztán megnyugodtak, hogy azért született gyerek."^{4.}

A gyermekesülés megakadályozása

- "Régen amikor egy anya teherbe esett, és azt akarták, hogy ne legyen gyerek, kőosztásküjet hordott a hasán, főként a padlásra, onnan leesett, hogy mennyen el a gyerek."^{3.}
- "Valamikor nem akarta egy lán vagy egy édesanya hogy gyerek legyen, beleüt melegvizbe, hogy mennyen e tüle."^{9.}
- "An azt a régiektől úgy hallottam, hogy a gyerekeltvést úgy is tették, hogy tollat kihégyeztek, valamit tettek magukkal, hogy a gyereket elhajtassák."^{3.}

- "Szódeviset fölverettek, hogy a magzat műnyón el."⁹.
- "Még őhejtösszöréket is szoktak. Cidrusfa levelét megfőzni, és azt úgy itták mind a tejt."³.

Az "egyke"

- "Szokták mondani a régijek, hogy: Egy gyermek nem gyermek. Egy gyermek boldogtalan gyermek, mer ha egy van, az mindig csak a macskákhoz meg a kutyákhoz jár, és így kell hogy a gyermeknek legyen pajtása. Azt is szokták mondani: Egy gyermek kis gond, több gyermek nagy gond."³

A születendő gyermek neve

- "Esküvőkor, mikor gyűnek hozz a esküvőre a menyasszon még a vőlegény, ha férfi gratulál a vőlegénynek akkor fia lesz, fiúk lesz, ha nő, akkor meg lányuk lesz."³.
- "Ha vacsorára megteríttenek és kislányt ültetnek a menyasszony fölébe, akkor fia lesz, ha pedig lányt, akkor lány lesz."³.
- "Nászéjszakán a férfinek nem volt szabad nevetni, mer ha elnevette magát, akkor lány lett."³.
- "Az asszonyok azt tartották, ha fiút szeretnének, akkor mind a kétőnek még ké harapni a vánkos csuccát a nászéjszakán."³.
- "Régen azt tartották, hogyha valaki gyermekét akart, akkor azt mondták, seprét kell az ember fejébe tenni, akkor gyermek lesz, ha lént akartak, akkor piros kendőt kötöttek az ember fejére, hogy lány legyen. Aztán hun ötoláták, hun nem."⁴.

- "Régi mondás szerint a terhes anyának ha csuccos vót a hosa fiut várt, ha lapos lányt. Jobb oldalon hordta akkor lányt várt, ha bal oldalon akkor fiut várt. Széles volt a fenéke akkor lányt várt, ha keskeny akkor fiut vár."³.
- "Astán azt szokták mondányi, ha körtével ámodik, akkor biztos gyerek löss, hogyha pedig alsával, akkor lány löss."⁴.
- "Terhes anya ha sokat alszik, akkor lány löss."³.
- "A terhes anya ha igen megkivánnya a sovanyuságot, mindig azt énné, akkor annak fia születik. Ha nem, akkor azt tartották régen, hogy annak kislánya löss."⁶.
- "Ha a terhes anya fűszerecsket kíván, akkor azt mondják, hogy fia fog születni."⁸.
- "Ha az édesanya terhes, és aztá hát várja hogy mit szeretne, fiut e vagy lányt e, ha nem kíváncsi semmi különösségre se, akkor fia löss az első szülöttje."⁸.
- "Ast szokták mondányi, ha bal lába dagadt, az anyának, akkor fia löss, ha jobb láb, akkor lánye."⁴.
- "Hát mikor terhes vótem azt monták, hogy ha csak lehet, tököt lop-tyak ha gyereket akerek, mer akkor biztos hogy gyerek löss ha tököt lopok."⁴.

A terhességről általában

- "Hogyha a lakodalmes disznót mikor levágták, a menyesszonnek nem engedték a vörös tálat, a vért keverni a tálibe, még a bóllal se bányi, mert azt monták, akkor ha terhes löss, akkor igen eres löss a lába."².
- "Pietel asszonynek ha sokat fájt a feje, akkor az azt jelentötte, hogy terhes."³.

A terhes nő táplálkozása, megőrzése

- "Régén a szoptató anyának salátát, még borsót nem vót eszed any-nyi, ételtették doktor által, mer hogy ne legyen hasfájós a kisgyerek."^{3.}
- "Ha nyólas vót a kisgyerek akkor azt mondták, még az anyá hordozta, akkor sok halot evett."^{2.}
- "Ha lányok kettes gyümölcsöt esznek és amikor férhöz mennek, akkor iker gyerekek születik."^{5.}
- "Azt is mondták mikor én terhes vótam, hogy a vödörből ne igyok át, mer akkor pállott száju lesz a gyerek, csak pohárba, hogy ne legyen pállott a szájja."^{4.}
- "Mindig azt mondták, hogy űre vigyázzak, hogy a kutyát meg ne ragyom, mer akkor asórus lesz a gyerek."^{4.}
- "Salvát azt ne loptyak, mer akkor mindig kék lesz a gyerek."^{4.}
- "A kismama mikor herte a babáját, régén azt tartották, hogy cukor-borsót kell neki lopni, esér hogy a kisfiának vagy a kislányának göndör legén a haja."^{6.}
- "Hajamat csak jó borsujjon esesse, akkor göndör haja gyermekem lesz."^{4.}
- "Terhes anyának kendőrt kőllött lopni, hogy hosszú haja gyerek legyen."^{9.}
- "Terhes anyá ha kukoricafejet lop és nagy haja van kukoricának, akkor nagy haja fia lesz."^{5.}
- "Ha terhes anyá barna vagy esőke gyereket szeretett vóna, akkor kukoricát vagy barna vagy esőke haját kőllött nekijje lopni, és akkor olyan gyereke született."^{5.}

A terhes nő "rájetelekedése" megijedése, csudálkozása

- "Terhes anyák elő valamikor az ételt nem vót szabad elténnyi, mer ha megkivánták, ha nem éhettek belüle, akkor anyegyel moradt rajta a gyereken."^{9.}
- "Terhes anyának amit megkiván azt meg köll önni, mer ha nem, shová nyul, ott van neki anyegyel."^{3.}
- "Hogy a gyereken anyegyel ne legyen, a hővek ujjukat a pöntőj kötésébe köllött a terhes anyáknak dugnyi."^{5.}
- "A terhes anyának nem szabad megijenni, mert ha megijed, akkor szívbejos gyermeke lesz."^{3.}
- "Ha az anya megijed, akkor háromszor meghuzni kicsit az órahegyit, vagy pedig 3 csöpp vizet innya, hogy ne mennyen a szívére az ijedség."^{3.}
- "Egy terhes asszonynak nem szabad ráfeledkezni egy csunya gyerekre, mer ha ráfeledkezik, akkor az övé is ojjon lesz."^{3.}

A viselés szabony megatartása szenydörögskor

- "A terhes anyának amikor dörög vagy villámlik, akkor nem szabad kint tartóskonnyi, hanem be köll mennyi az ágyba."^{3.}
- "Mikor dörög, villámlik, akkor fordítva tégye a kötényit, ne járjon úgy hogy a szine legyen a köténnek, ha mégis valami éri, akkor hát azt szokták mondani, hogy nem éri a gyereket semmi se, hogyha a kötény visszáru van."^{4.}
- "Ha dörgött, villámlott, akkor nem nyut az ember semmihe se, csak a szoknyája kötésibe nyut, hogyha a gyereknak mégis valami gyele lesz, akkor ott legyen hogy ne lásson."^{4.}

- "A terhes asszon valamikor fát a dörgés, villámleásta, azt szokták mondani, hogy a hávejk ujját duggye a szoknyekötésbe, hogy a ködökébe érgyön a hüjekujja."^{2.}

A viselés és szony munkaköre. Mit tehet, mit nem

- "Terhes anyának nem szabad eltegnnyi hogy terhes, mer ha eltegedje, akkor néms gyeröke születik."³
- "Terhes asszonnak nem engedtek ojan helyett shun bujni kellett, járnyi, mer azt mondták akkor a picinnek a nyakára tekeredik a ködök-ssinyor."^{2.}
- "Állapotos asszonynak nem engedtek kötény nélkül járnyi, azt mondták hogy annak nem jó kötény nélkül járnyi, mer akkor hibás a gyeröke."^{2.}
- "Terhes asszonynak nem is engedtek halottot se négnézni, mer azt mondták a picinnek mindig halott szine van."^{2.}
- "A terhes any valamikor nem lehetett herengssókor, mer ha út, görbe lába gyeröke lött."^{9.}
- "Terhes asszony fogát ne hussason, mer akkor fogfájás lesz a gyeröke.
- "Terhes anyának nem szabad sóssat enni, salétát, borsot, mer akkor begörccsül a kisgyerök."^{3.}
- "A terhes anyának mikor szügedés szurt, kötényét fő köllött hejtani, a derékba böknyi, hogy nem szurgyo szügedés."^{9.}
- "Elősternett fának a gyümölcséből egy terhes anyának köll enni a leg-éső gyümölcsöt, mer akkor jó termő lesz a fa."^{3.}

A terhes asszony testi gondosága

- "A terhes asszonynak ha melle nagyon megdussad, akkor vizes ruhával buréccsa be, ovva kötössa."^{3.}

- "Terhes asszonynak ha melle kisebbsödött, kemillás ruhávé barétotta be."^{3.}
- "Hogyha dagadt vót a mell, akkor vizet öntöttünk övegbe, aztán a mel-
lünknek a gombgyát rátették az öveg szájára, aztán kiszitte belüle
az a vizes öveg."^{4.}
- "A terhes asszonynak ha hányingergyé van, akkor szédobikabónát vö-
gyün be egy kőshöggel, utána igyék vizet."^{3.}
- "Terhes asszonynak ha földogad a lába, akkor vagy ólomecötös ruhávé,
vagy csak ecötös ruhávé bü rogasse."^{3.}

A szülés köré csoportosuló szokások

A könnyű szülés elősegítése

- "Ha valaki mentő többet dögösik, anná könnyebben szül, mer a dolog
nem árt a terhes anyának."^{5.}
- "A régi öregök azt mondták, hogy a fásteleasszonnak sok markot kő
léssényi, soket dögösnyik, akkor könnyen szülnek."^{3.}
- "Szokták mondányi szülésné, hogy ha ugye szült az asszony, hogy tik-
toll az né legyen a vánkosba, mer akkor az soket szenved az anya."^{4.}
- "Szülés előtt a bábeasszonyok beletötötték a lábunket a jó forró
visben, hogy könnyebben szüllünk."^{3.}
- "A terhes anyákat még szokták fürösztényi esér, hogy a csontok tá-
gujjanak, hogy könnyebb szülésük legyen."^{4.}
- "A szülésből ugy szoktunk kőszényi, hogy szép tiszte ruhábe öltöcköd-
tünk föl. ^{és} utána azt a ruhát a bábeasszony lehuzta rólunk, és tisz-
tát adott ránk, és a bábeasszon azt kímeste."^{3.}

- "Nagyonánts egy hollottan, hogy régen a földre tettek egy kis csupot, ezelmát és ara tettek egy lepődöt, és azok szültek meg, hogy az ágy ne piszkullon el." 3.
- "Nagyonán údejébe még egy vót, hogy az ágyban csak ezéma vót, a szónán még pedig egy lepődö, még egy vánkos a feje alatt." 3.
- "Legtöbbször egy vót, hogy ágyban szoktunk szállni. De az én Annuskám az bizony a földre pottyant oda, ott született meg." 3.
- "Régen ha az asszony szült, akkor a férje ott lehetett a szülésén. Vigignéshette, millen fájdalomná szült az a szegén asszon." 3.
- "Szülés után a bábaasszon vises ruhává burrogatta a szülő asszon hátsát, hogy ne maradjon meg hassal." 3.
- "A szülő asszonnak a lepényét a bábaasszony a küdkaszinorral együtt ánta el a ganyéba." 2.

As megszületett csecseökökkel való első teendők

- "Ha megszületett a gyermek, akkor beletekerték, polenkának monták abba az üdöbe, aztán odatették az anye lábához. Ott száradott meg, aztákkor ezután fürösztötték." 4.
- "A kisgyerök mikor megszületik, tisztába tette a bábaasszon, és odafektette az édesanya mellé." 3.
- "Hát az anye mellé tették a gyermeket mikor megszületett, azért, hogy meg ne igóssák." 4.
- "Kicsin ha megszületik, becsirossák, és utána megfürdetik." 1.
- "Régen azt tartották, hogy mikor a kisbaba megszületik, és ezen csiroos, akkor azt a szirt leszedték róla, és ezzel kenték meg az anyját, hogy ne maradjon fétos az arca." 3.

A csecsemő fürdetése

- "A kisgyereket mikor megsül, akkor hideg vízbe kell megfüröszteni, akkor egészséges fog lenni, és nem fázik életén köröszte."^{8.}
- "A gyerekeknek első fürdővizében szenttűvizet öntenek, hogy ne árcon neki a szén."^{3.}
- "A kisgyerekeknek az első fürdővizében kamillát tettünk, hogy tiszta legyen a bőre."^{3.}
- "Gyerekeknek az első fürdővizébe tejás sárgáját szoktunk fölvernii, és ebbe szoktuk bele a vízbe, és ebbe füröszttük a gyereket, hogy tiszta legyen a bőre."^{1.}
- "Egy hétig csak tejes vízbe füröszttük, aztákor ezután szappanyostuk má, mikor a hét lejárt."^{4.}
- "Mikor megszületett a kisfiem, hát kérdeztem hogy hát most a fürdővizbe mit ké tenni. Hát azt mondták: Mit tenné? Piros almát. Évágnyi kétfelé, aztán beletenni a fürdővizbe. Mindig ojen szép piros lesz mint az az alma."^{4.}
- "Hogy az újszülött jó elvé legyen, a fürdővizét nem vót szabad önteni keletre, csak nyugatra napléménte után."^{5.}
- "Régen napnyugta után a gyereket füröszttük. Azt nem öntöttük ki a vizet, hanem az ágy alá töttük, hogy jó elvé legyen a gyerek."^{3.}
- "Régen azt tartották, hogy a kisbabát amikor fürösztik, a fürdővizét ojen hejre ké önteni, ahol senki se jár, szór hogy nyugodtan aludgyék, ne zavarja az almát, ne tiporjon senki bele."^{6.}
- "Ahun a kocsi ment, a kocsicsapára oda nem öntöttük a fürdővizet, hogy az almát se ne tiporgyák."^{4.}
- "A gyerekeknek a fürdővizét a szomszéd üstöktye alá köllött önteni, mer ott nem jár senki, hogy az almát el ne vigye senki 1 éves koráig."^{9.}

- "Nát a fürdővizet tuskóra szoktuk önteni, hogy ne legyen bőbőrceés-kés a bőre."⁴.
- "Régén ugy szoktunk, hogy az eső fürdővizet odaöntöttük a gyepü elé, hogy a kisgyerőket még ne rongosák."³.
- "A fürdővizet mindig azt mondták, hogy virágra kell önteni, hogy jó lelki legyen."⁴.
- "Régén mikor fürösztöttük a kisgyerőket, a teknyőben töttünk egy tiszta pelenkát, elájja, és akkor szépön betakarítottuk, hogy a kis hosa vagy a gyomra még ne fázson."³.

A csecsemő bepolýzásán

- "Régén a kisgyerőket fürdés után küdőkötővel bekötöttük, utána négy-sorkos párnába belekötöttük, a lábeit jó kihustuk igyenésre, nehogy esámpás lőgyön."³.
- "Régén nem vőtek ilyen szép pelenkák a kisgyerőkőnek, hanem asószoknyát, ingőt, flonert vőttünk, elhesogottuk 4 felő vagy 5 felő. Ezek vőtek a pelenkák."³.
- "Kisgyerőket leginkább az asztalon szokták tisztába tenni, mer ott lehetett legjobban."².
- "Mikor a picü gyerek pisis vőt, kivőtték a pójába, nem vőt hintőpor, kukoricalisztet hintettek rájja."⁸.

A gyermekágy

- "Mikor megsült az anya, akkor aszentútvissze beszokták körü aszentúnyi az ágyát, hogy a kisgyerőkhő a beszorkányok ne főrgyenek."⁴.
- "Az ágyba fősüt tőttek, mer aszonták, ha fősü van az ágyba, akkor nem rontyák még a gyerőket."⁴.

- "A gyermekágyas eszén ha főket, akkor az ágyához süprút tett, olvasót és szentútvizset lelocsúta az ágyát."².
- "A gyermekágyas anyja mikor esőbe főket az ágyba, kifordítva polenkát tett a kisgyerek feje elé, és az ágyát megszentelte szentútvizsel."³.
- "Régén a kisgyerek pójájára olvasót szoktak kötni, hogy még ne roncsók."³.
- "A kicsi gyermek mikor még benn volt a pójában, szép kis gyermek volt, vagy fiú, a kis kezére, kezére, ide a csuklójához kis gyöngysort, de azt a cigánytól kellett megvenni, vagy pedig ha az nem sikerült, akkor kis szék kis piros szalagot vagy kis piros posztós anyagot ráverték ide a kis kezéhez, és hogy még ne igózzák."³.
- "Régén azt tartották, hogy a kisbabának a kezére egy piros gyöngyöt, vagy a vállkocsára egy kis piros szalagot vagy cémát kell kötni, esér hogy még ne igózzák."⁶.

As újszülött testi rendellenességek

- "Ha a gyermek koraszülött volt, akkor toll kőszé tették, mer azt mondták ott jobban kifejlődik."⁵.
- "Régén a koraszülöttet vatte kőszé tették, vagy meleg övegöt tettek kétoldalt melléje, és úgy nevelték."⁵.
- "Régén azt tartották, hogy a 7 hónapos gyermek megmarad, de esüllek 8 hónapos, az már nem. Az esühal."³.
- "A koraszülöttet idétlen gyermeknek nevelték."³.
- "Régén esüllek kisgyerek foggal született, azt gerobenciásnak tartották."³.

Földi kereszttség

- "Ha megszületött a gyermek, és látta a bába, hogy nem életrevaló, akkor földi keresztstéggel keresztstéte még. Mőgszentsté szentstévizszel, és a földi keresztstéget adta rája Jézus, Mária szent nevében megkőrsztülek."^{1.}
- "Mikor a gyerek megszületött, akkor a bába mindig lépucsté, létisztitotta a gyereket, akkor rőgtőn őntött a fejére vizet, és azt mondta: Én megkőrsztülek az atyának, fiának, szentlélek nevében. Így hogyha a gyerek mégis még talát hōnyi keresztsté nōkūn, papi keresztsté nōkūn, akkor etemotte a pap, mert őt földi keresztstéget."^{4.}

Keresztelés, komaság

- "Szóval a keresztsté komákat mindig előbb szoktuk meghivni, míg még nem született. Születése előtt 1 héttel. Barátnőt keresztstényának, barátot keresztstepának hívtuk még."^{1.}
- "Bizén áltslábon csak 1 komát és 1 komaszent hívték."^{1.}
- "Komák lettünk mindig megmagástuk egymást, amőg nem vōtunk komák, addig csak tē vōtetek."^{1.}
- "A keresztsténya a keresztsté ruhát szokta megvōnnyi, és az őn időmben 1 paplent."^{1.}
- "Az újszülöttet 2-3 napon belül még szokták keresztstényi, azér hogyha meghal, akkor keresztstéggel mullon ki a világba."^{5.}
- "Mikor megszületett a baba, akkor mentek bejelentették, hogy megvōn a baba. Hej! nagy örōmē akkor másnap má hozták a komstálat. Nagy főkötött kosarat abrossz főkötve, keccsos kosár mellett, amennyi csak belefért. Mindenbū vōt, mindenbū egy edaggal. Lovas, paradicsos mártás, fōtt hus. Azt vitték elősszōr. Hresztött fánk, piskóte. Na, akkor másodszer mikor hozták a poszítot, akkor még tōbbet hoztak.

"Mer má akkor jobban tudott ennyi az anya is. Akkor he monták hogy mi- nek hoztak ennyit, hát telán eszik belüle a kis köröstyfi is. Hát hermadik passit, na é, az vót csak. Ast keresztülöskor hozták. Ak- kor már egy nem tudta elhozni, még 3 is hozta. Anyi vót. Ugyhogy egy hétig evett ücsi-bácsi."^{4.}

- "Az első passitba ha kislány született, a komasszony akkor a körösty- mome ögypár fülbevalót vitt a kis keresztlányának. Akkor amikor vitte a passitot, piritott tyuknak a szájába vót benn."^{8.}

- "Régén a papnak szoktak keresztülöskor kis pénzt anyai, azt a kereszt- anyya fizette."^{1.}

"Régente a fiúk szóval az apa és az anya nevét fogták, edték nekik, de vót ojan is, aki a nevét hozta a világra. Az én lányom is Erzsé- betre születött, hát azér lett Erzsébet."^{1.}

- "Mikor a kisgyereket készítettik a keresztülöre, akkor nem szabad a ru- háját kivesseni, mer akkor hia lősz. A topát pedig nem szabad megcsó- kunyi a kisgyerekek, mer akkor késén tanul menni."^{3.}

- "Régente a köröstyülés ugy vót, mielőtt elindútek vóna a köröstyülö- re, megfüröstyözték a gyereket. Elvágák egy piros almát kétfelő, hogy ojan piros legyen mind az alma."^{4.}

- "Régi öregök azt beszétek, hogy mikor mielőtt keresztütetnyi mőnnak, akkor né mőnnyenek vécére, se a keresztapa, se a keresztanya, mer akkor a gyerekek piszkos lősz."^{1.}

- "Régén a keresztülöre csak a bábesszony ment, még a keresztanya vit- te a kisgyereket."^{6.}

- "A kisgyerekek sirt a keresztülő alatt, akkor azt szokták mondanyi, hogy jó mulato lősz, jó tud majd donanyi, mert a keresztülő alatt sirt a templomba."^{1.}

- "Mikor a körösztanys foggya a gyereket, a gölenéni még elolgya a kis fejkötőjét és az huzza föl, hogy a pap tuggya megszentünyl és még-kennyi egy kis szent olejje." 1.
- "Gyúnek haza keresztelőrü, a lánygyereket azt oonan megnésték, hogy sok kérője legyen. A fiukat azt meg nem kell megnézni, hogy ne sok lányt köllön neki megnézni." 2.
- "Mégkeresztüték, mikor hazegyüttek, akkor megnérdezte az édesanya a keresztanyétu, mit hoztá?
  - Keresztülö bárányt.
  - Vidd hama a tükörbe, nézed bele, hogy ojan fess, csinos legyen mindig ha tükörbe néz." 4.
- "A kisgyereket amikor a keresztülösbü hasevitták, akkor elvötte az édesanya, az öregmama a kisgyereket, és az egy olá dugta, hogy hát ne, ha ide dugnak is nyö még." 10.
- "Valamikor az vót a szokás, hogy amikor az ujszülöttet hazehosták a keresztelőrü, akkor a keresztelö paplennye a tükröt háromszor létürüték. Azt azér csináták, hogy a kisgyerekek mindig csinosok legyenek." 5.
- "A kielányokkal még azt is meg szokták csináni, hogy egy ládábe tették keresztelö után őket, azt má azér csináták, hogy ahányszor a láda ajtaját fölnyittyák, annyi kérőjük legyen." 5.
- "Mikor a picü gyerekek a keresztülösrü megjöttek, az ennivalöböl megnenték a száját egy kis étellel, még borral, hogy jó ételevö legyen." 8.
- "Keresztülöre az anye nem tudott elmönnyi, mer 2 napra, 3 napra okvetlen köröszüttek, és a nagymanák késsitötték az ebédöt. Hát fekütt, hát ugye beteg vót." 1.

- "Keresztülőkor a keresztülő ebéd kocsibédnek szakták hivnyá, de bőségesen vót minden."^{1.}
- "S ugy vót, hogy a keresztmese húsvéti, karácsonyi, születésnap, névnapra mindig ajándék vót. Ojan is vót, hogy süttetek ajándékba tesszát, és ugye kis babát formáltak belüle, és azt is vitték ajándékba."^{1.}

A gyermekágyas nő viselkedés:

- "Hogy az újszülöttet ki ne cseréjjék, az édesanyának a keresztülő előtt nem vót szabad a házba kimozdányi."^{5.}
- "A gyermekágyas anyának 2 hétig köll az ágyba maradni szülés után."^{5.}
- "Szülésesszonok napnyugta után nem vót szabad kimenni az udvára."^{2.}
- "Hogyha a szülésessen kiment, akkor keresztet vetett az ágyára, nehogy megromcsák a gyermeket."^{2.}
- "Ha az újszülöttet valami megigáste, az édesanyjának háromszor a pöntőjével köllött lehaszni."^{5.}
- "Szülő esszon nem megy a mészre, addig nem lehet az esszébé enni."^{3.}
- "Avatásig a szülő esszonok nem szabad a padlásra fölmennyi, mer a rosszembrök lölökik. A szülő esszonynak az állatokat se szabad ütetnyi, vízér se mennyi, söpörnyi se szabad, mer addig a gyermeket megromtyák."^{3.}
- "A gyermekágyas esszonok nem vót szabad ujj ruhát varanyi, mer azt mondták aki azt fölveszi, ebbe a villám belevág."^{2.}
- "Régen a 3 napnál fiatalabb gyermekos anyának nem vót szabad azon a kötélén átbujni eszlikre a polonkákat terőgette. Ha a polonkákat meg nem vót szabad napnyugta utánra kionhanni a kötélén. De a fuvágtó-re se volt szabad elmenni a fáér. Viszont pedig a déli harsangó e-

lött már az ágyban köllött tartóskonnyni, esér már megrontják, vagy dólben elcsérélik a kisbebát."3.

A gyermekágyas nőt meglátogatók viselkedése

- "He az ujsülötthő látogató ment, azt nyomban leütették, nehogy elvigye az ujsülött álmat."5.
- "Rógen az édesanya ágyára nem vót szabad ünyi, mer elvitték az ő ámat is, meg a gyereket is."3.
- "Kisgyereket ment látogatnyi valaki, akkor megszorította az órát, és azt mondta akkor sirgy he engem lácc!"2.
- "Rógen mikor elszoktunk mennyi a kisgyerekeket meglátogatni, vittünk piros almát. Odacsusztattuk észrevétel nélkül a feje alá, hogy ojen piros legyen a kisgyerek mint az az alma. Még pénst is szoktunk vinni. Észrevétel nélkül a feje alá tettük, hogy takerékos legyen."3.
- "He gyüttek a látogatók, nagy örömmő gyüttek az ágyhó, están menták, hogy nevejjétek föl örömtőkre. Akkor kéreest jelet háromszor egy hustak a fejére, egész a lábáig le, esér hogy hát meg né roncsák."4.

Avatás

- "A kisgyereket addig főtötték hogy megrontják vagy kieserélik, amig a misére nem mentek. Ez két hétre rá min megsületött és meg lett keresztüve vitték."2.
- "Élvált eszen vagy megeseit lánnak a gyereket nem avották ki, hanem azok mentek vagy templomba, vagy a legközelebbi keresztő, ott inátkostak."2.
- "Mikor avatásra mentünk a bábeeszen vitte el a kisgyereket a szovátásra, és ő kísérte az anyát."3.
- "Az avotandó anyának egész mise előtt inátkoznyi köll."3.

- "Amíg az anya nem ment el az svatásra, addig nem mehetett sehová se, nem vót szabad a mögyét körbeszülőpnai, nehogy megromoskák a bebát." 9.

A gyermek nevelése

As anyatej

- "Szülés után azt szokták mondani a szülő asszonyoknak, hogy sok vörösbort igyék, hogy attól erősebb is lesz, és teje is fog lenni." 8.
- "Hogy sok teje legyen, sok kifőttcsontát és sok süttészót kő fogyasztani." 3.
- "Ha az anyának nem vót elég teje, vagy már kevés vót, akkor egy kis asirt tettek föl és ebbe kis lisztet tettek. Jó zséle szinre megpirították, és azt cukros visszé fűleresztették, mind a sűrű mártás-szoss ojon vót. Akkor ebbe attak elsőbe csak annyit mint egy bab-szón, utána ha erősödött akkor mindig többet, mindig többet, és így nevelték a kisgyereket." 2.
- "Az elsőtejet amit kifejtünk, aztat sohasé öntöttük a kerécsapábe az udvara, hanem a róssabekorba." 4.

A szopós gyerek elválasztása

- "Régén azt tartották, hogy a gyereket nyáron nem jó elválasztani, mert szomgyus, aztán könnyen megbetegszik." 3.
- "A kicsi szopós gyereket holdtűltkor legjobb elválasztani, akkor jó egészségs." 8.
- "Gyereket holdtűltkor köll elválasztani, hogy kövér maradjon." 9.
- "Régén még azt szokták csinálni, hogyha a kisbebát választották el, és nem akart a kisbaba elváni, akkor elvitték valahova egy hátra, és akkor az anya addig barogatta a mellét vízcsaruhávé, és így elapott,

meg a kisbaba is elfelejtette a szopást."6.

- "Először úgy szoktak csinyányi, belegvárosták a mellét, hogy a gyerekek be ne vegye. A gyerekek beszopta. Akkor utána bekormosták jó. Gondták, na most akkor majd nem vesszi be. Akkor a gyerekek nem vette be a mellet. Aztán így legyen evát."4.
- "A gyereket fokozatosan szoktak elválasztani. De ha mégse akart elványi, tétünk a mellünkhöz kezét, megbükte a száját, többet aztán nem kívánt szopni."3.
- "Régen nem volt cumi. A nagyanyám megáztatott egy kis zsémlét cukros tejbe, és szép fehér ruhácskába beletette, és azt adta a babának."12.
- "Régen nem volt caclis üveg. Úgy itették pohárba vagy kanálba a kisgyereket."2.

A szoptatás időtartama, az emlő elapadásása

- "Régen mindig azt tartották, hogy sokáig kell szoptatni a kisbabát, mer amig szopik, hogy ne legyen hamarosan a másik utána, mer ha sokáig szopik, akkor későn lesz, de ha hamar eválasszák, akkor hamar születik a másik kisbaba."6.
- "Mikor elválasztani akarta az ódésenye a gyereket, akkor sós vizes ruhává burgozta a mellét, és evésbá is csökkentett."2.
- "Szoptatós anyának hogy a melle elapadjon, akkor állottvizes ruhává kötözték, hogy elapadjon, meg hogy ki ne fakadjon a melle."3.
- "A mellre meg az anye szappanyos ruhát szokott kötnyi, hogy apadjon el a melle."4.
- "Az anye mellére diófalevelet szoktak rátenni, hogy apadjon el."9.

A pólvás gyerek gondozása házon kívül

- "Ahogyan vittük a mezőre akkor őibe vittük, addig enig nem tudott megkapaszkodni, akkor mikor már megtudott kapaszkodni, akkor a hátunkon."⁴.
- "Vittünk vesszőkosarat, aztán ebbe beletettük."⁴.
- "Vét neki egy kis szekér. Beletettük a szekérbe. Évittük az esernyőt. Főhúztuk a kepe tujánál az esernyőt. Szekert jó befokhajnást, bedörzsöltem, hogy a kigyó még ilyen bókaféle ne közelítsen, mert azt mondták, ha jó be von fokhajnásva, akkor nem közelíti meg a kigyó a szekert."⁴.
- "Régén ha a kisgyereket kivitték a mezőre, derékig beleázták a földbe, hogy el ne tudjon menni."⁵.
- "Mikor a kisbabát kivitték a mezőre, azt szokták csinálni, hogy leütöttek 4 karót, egy lepődöt erre rákötöttek, és ebbe fektették bele a kisbabát, hogy valami kigyó vagy fereg ne férgyen hozzá."⁶.

Bölcső, állóka, kiszedék

- "Bölcsőbe pedig leszokták kötni a kisbabát, azért hogy ha vét neki jje főleg testvérkéjje, odament rángotta, ringatgatta, hogy nehogy jobban megfrántsa és akkor kiburujjon a kisbaba."⁶.
- "Régén a kisgyerekket állókába szokták áttetni, ha véletlen kinek nem vét, az hokedlit főburétotta és ebbe állította bele."³.
- "Gyerekek vét széktye, ebbe tették bele. Mű is vét olyan karzat, akkor az osztáshó tették, ott övött nehogy kiessen."².
- "Mikor a kislányaim tanultak mennyi, az édesanyjuk csinyát nekik egy kiszedéket."³.

Járás

- "A gerendába tettek rudat, és akkor erre tettek ojan csigát, hogy az úgy körü ment, és azon akkor még is tanult anyi is meg mennyi is." 2.
- "Gyerők lábát nem szabad megcsiklandosni, mer nem tanul meg akkor mennyi." 9.
- "A kisgyerőknek az első lépésénél nem szabad elnevetni az anyának magát, mer nem tanul meg a gyerek járni." 11.
- "Kisgyerők késén tanul járni, akkor a régi öregök azt tartották, hogy éjjeli nyállal a térd előtt ezüket az inakat még kell éjjeli nyállal husogtatni." 1.

A kisgyerekek testi gondozása

- "A kisbabákat mindig reggeli szokták megfürösztöteni." 6.
- "Kisgyerököket régen minden nap fürösztöttek éves koráig. Éves kora után má egy hétön csak kétszer-háromszor." 3.
- "Régen ebbe eluttek a gyerökök anibe nappali vötek." 6.

A kisgyerekek vallásos életre vezetése

- "Kisgyerököket feltámasztásra el szoktak vinni kocsival. Akkor még másra már pójás korába." 3.
- "A gyerök mikor a templomba maradtlan vöt, nekiottuk az olvasót vagy egy szentképet, s vö foglalkozott." 3.
- "A kisgyerököket a templomba inkább az édesanyuk vitte többet mint az édesaptyuk." 3.
- "Régen minden gyerök dícsértessékkal köszönt." 5.
- "A kisgyerököket mikor tanítottuk imátkozni, először a mistyánkra még az üdvöletre, utána gyütt a többi." 3.

- "A gyerekek mikor má bejöttek az iskolába, csak akkor kezdtünk velük bötögtetni."^{3.}

A gyerekek költészeté

A gyerek eltatása

- "Amikor meg mikor szoktam őket áttenni, így átattam:

"Csicsisbe, ejábe, olucábe, kisbabácska. Végre elaludtok."^{3.}

- "Azt szoktam neki mindig mondani, hogy:

"Aludj baba aludjál, aranyoscsát álmodjál.

Ajcsi baba, rózsafa, elusszik a Pistike."^{4.}

- "In amikor a kislányaimat áttenni szoktam, azt szoktam nekik előneki-nyi, hogy mentü előbb aludjenek el.

"Aranykertben, aranyfákon,

Arany mókus intéget.

Hunyd be, hunyd be kisbabácska

Nőfelejes kék szemédet.

Bélibaba hejcsó, hejcsó.

Té is, té is aludj már,

Aludj már."^{3.}

The image shows three staves of handwritten musical notation. The first staff is in 3/4 time and key of B-flat. The lyrics are: "A-ran kertben, aran fakon, arany mókus intéget". The second staff continues with: "Hunyd be, hunyd be kisbabácska Nőfelejes kék szemédet". The third staff concludes with: "Bélibaba hejcsó, hejcsó té is té is aludj már, aludj már." The notation consists of simple notes and rests on a five-line staff.

A gyerek első szórakoztatásai

- "A gyereket ugye a kezünkbe szoktuk legyezni a szőnyegen, aztán ugye egy pirslogtattuk, hogy ne legyen bandedes, még még háttaru a gyereket sohasem néztük, hogy főnek ne néssen a gyerek, mer akkor még bandedsul a szőnye."⁴.
- "Mikor a kisgyereket akartuk tenitanyi ére hogy nevéssön, akkor a kis ajkát megmozgattuk, még cuppogtunk neki, aztákkor ére nevettek."³.
- "Régen egy szoktunk a kisgyerekekkel játszani, a tenyerükbe az ujjunkkal:

Ciróka, baróka,

Hová voltál? Malomba.

Mit vittél? Gabonát.

Szurto, bükte, ceattantotta, pacco."³.

"Ciróka, baróka, ide kokált a kiaróka.

Öködi, büködi tenyerébe, pacco!"⁶.

"Ciróka, baróka, rugja meg a kismacska.

Kerekecske, gombocskó, erre futott a nyulecske."⁸.

Süss pogácsát

"Süti, süti pácsát, papának, mamának, isten maderának."³.

Egynás fölé rakott kézzel, a kézfej bőrét megcsipve mondják:

"Csip, csip csóka, vagy varjucsko.

Jó volt e a kisfiucsko?

Ha jó volt a kisfiucsko,

Ne csipd őt még vakvarjucsko. Kár, kár, kár, kár!"³.

"Csip-csip csóka, vak varj-csoka
Jó volt-e a kisfiúcsoka?
Ménj el a buzába, ott a csirke lába
Jó lesz vassorára." 8.

"Hinda, bolinda, karácsonyi katicsa.
Ki né törjön se kezod, se lábod,
Csak a bíró botja." 3.

- "Mikor tanítottam a kislányaimat táncanyit:

Here duccon, duccon dora
Here duccon, duccon ducc
Here ducc, here ducc
Hopp, hopp, hopp.

Ere táncáltak a kislányaim." 3.

- "Még úgy szoktak régen jáccani a gyerekekkel, hogy a hátukat ütöget-
ték, hogy: Dobi, dobi hátát, rakoncai pácát,

Té kis gyerek még né mond
Mélyik ujjon bükte meg.

Eszel megbükte egyik ujjával a hátát, és akkor ki kellett telálni a
kisgyerekeknek, hogy mélyik bükte meg." 6.

- "Szoktak a kisbabákkal jáccani, hogy fogták a kezüket. Figyelj most
csak ide. Hívejkajjon megkeszték. Es elment vedássni, meglötte,

hasovi te, megsütötte, a kis huncut mögötte.
Kerekecske, gomboccske, ide fut a nyulaccske.

Akkor megcsiklandosták." 6.

Szemléltető mulattatások

Ujjakra:	Húvejk ujj	-	Húvejk Mátyás
	Mutató	-	Zsidó Zsófi
	Kösépső	-	Kösöp Sári
	Neveletlen	-	Vendég Kati
	Kis	-	Kis Böcke ₂ .

Arccal: "Itt van az oltár. A szem a két gyertya. Az orr a herceg.
A szájból a dékán jön ki hercegosi. Giling-galeng. "iling-
galeng."₃.

- "Ádám, Éva, két szem szilva, kifli csücske, számba hámm!₆.

- "Mikor a kigyverőknek egy kis cukrot szoktunk ennyi, azt szok-
tuk mondani: Ádám, Éva, Izsák fia, kapd be henn!₃.

A hét napjaira:

- "Hétfő heribe, kedd keddebe, szerda szeribe, csütörtök csüribe,
péntek pitvarába, szombat szobájába, vasárnap az isten házába."₃.

A gyerek állásra tenitése:

- "Azt szoktuk mondani a kigyverőknek, én is a kislányaimnak:

Áll, áll isten babája. Áll, áll isten babája.

Astá akkor tartottam oda egy céglarépát, arra elindul mennyi."₃.

Hintására:

Hopp, Hösserl, hopp!

Fehrner in der Stadt.

Um a leibel Prot,

Um a Scheidle^X Wein.

Trei, trei, trei, fehrner ins

Böckerhaus, bringer drei

Fleckeraoss^x

Sir oani, dir oani
und die grobi Boel gar koani."

Hopp, lovseske, hopp!
Hegyünk a városba.
Egy kenyérért,
Egy üveg borért.
Három, három, három,
Elmegyünk a pékhez,
Hozunk 3 személyt
Nekem egyet, neked egyet,
és a durva szemárnok
egy-t sel⁷.

Állatcsalóztó e egyéb gyermekmondókák

- "A kisgyerűknek a kezire rátűttünk egy katicabogarat, akkor mondta:
Katicabogárka, mēre viszō férhō?"³.

-
"Csiga-biga téd ki szervedet, szervedet,
én is tolong talicskába fiedet, fiedet,
szite, szite kérék, szerelömcütörtök, bobozóda."³.

"Csiga-biga gyere ki, ég a házed ideki,
Kapsz tejet, vajet, holnapra is marad."³.

"Pecskét láttam, szeplőt hánytam,
Föld előtt fonolat gonbolítottam."⁶.

^x Az előhuzott szöveg leírása az adatközlők kiejtése, és fordítása alapján történt.

"Pecskét látok, szeplőt hánycok, fonolat eresztok." 3.

"Kár, kár Varga Pál. Hosszál nekem kiscsizmát.

Budábu, Búcsbú, piros kemencéből." 6.

"Esz, eső esz. Buzs dokrosodjék, szob szaporodjék.

As én hejem ojan legyen mind a csikó farka.

Még annál is hosszabb, mind a Duna hossza,

Még annál is hosszabb, mind a Tisza hossza." 4.

"Esz, eső esz. Ruzsvirág szaporodjék,

As én hejem növekedjék, mint a csikó farka,

Még annál is hosszabb, mint a Duna hossza,

Még annál is hosszabb, mint a világ hossza." 6.

"Eszik az eső esőörög, paprika-jencsi nyüzszörög.

Hát az öreg mit csinál? Hossra fordul egy pipál." 3.

"Eszik az eső, ásik a meső.

Haregsszik a kotona, mert megászik a lova." 3.

"Eles fél nap, szentgyörgynap,

Kerték előtt van a barány, majd még fogy, majd még fogy." 3.

- "Füsfecipót csináltak, estén a szignek a kárgót hogy vájjon le, ekkor azt azokták mondani:

Kele, kele füsfa, somogyvári bükkfa.

Zsidógyerek cipót kór, adjunk neki bottal." 7.

- "Mikor elmentek a gyerekek a rétre sóskánni, összeszedtek egy kis csomót, szépen összerakták, és ekkor meghajtották, ekkor mondták:

Türi, türi sóska, negyfejú Jóska." 7.

Gyermekbetegségek

As igézés

- "Ugye tartották azt régente, hogy megigésnek valakit. Akkor má ni-
kor valakinek összenőtt a szemöldöke, beérint ebbe a hássz, akkor
má monták neki jje, jőj maga megigézi a gyereket. Fordicse ki a
kötényét, aztá huzsa lő vele az egész gyereket, hogy hát ne igéssz
mög. Mindig eszenták, a férfiak azok nem igézik mög, csak a nők.
Azok tudják megigésni a gyereket."4.
- "Hát hogyha megigéstek valakit, a szonták jőj rosszuvan, megigésték.
Akkor menyén el, a szomszédasszon majd csinál neki vizet. Hát ek-
kor csinyát vizet. Aztákkor dobott bele szenet a vízbe. He lémént
a szén, akkor ohány szén lémént, anyi igéste meg. He fönnmorétt
a szén, akkor monts, hogy nem igézetbe van, sajnos hát nem es a
be.je."4.
- "3 szőm szenyet tettek a vízbe. A harmedik a szivszény vót. He igé-
zetbe vót, akkor lémént a szivszény, he pedig nem, akkor fönnmor-
étt."3.
- "Igézetbe vót, vizet kellett neki csinátetni. He nem tudott inni,
akkor es úgye alá kellett itenyi. He pedig tudott inni, akkor 3
csöppöt kellett neki."9.
- "He a gyeseék igézetbe van, akkor meg kő fognyi az anyának a kötő-
nyét, pökönni köll, es háromszor mondanyi:
Ott éröm lésszaron, ott éröm lésszaron, ott éröm lésszaron."9.
- "Hogyha igézetbe vót a gyerek, akkor az édsanye az eső szoknyá-
ját kifordította, es avvá tūrūte lő háromszor."2.

Forróság és hidegkezelés

- "Ha kisgyerek nagyon lázas volt, tornát reszētek, és azt tették a lábához, tapához, és az huzta le neki a lást."².
- "Gyeröknek mikor forróság volt a testin, akkor a lábait meg a kezeit becsavartuk állott vízcsruhává."³.
- "Kisgyeröknek, mikor a kisgyeröknek hidegkezelése volt, akkor az esküvőruhánkat vagy a fátyolunkat szoktuk rátőnyei."³.
- "Hideg kirásása van, oda köllött mőnyei a kut fölé, és bele köllött hejolni, és 1 mietyánkat, üdvőslőgyet köllött elmondani, hogy hagyja el a hidegrásás."⁹.

Ótvaros, tüskevar

- "Ótvaros volt, akkor kamillás vizsē mosták, akkor lőgyűtt az a var a fejerő."⁴.
- "Buzakorpát megástattunk, estákkor evvel, mer hogy a feje koszmős né legyen. Akkor a buzakorpás vizsē, hogy a buzakorpával őcsenyő-mogottuk a fejét, hogy né legyen koszmős. Akkor levát róla az a koszmó."⁴.
- "Mikor ódvaros volt, lehastuk e' kis kenyérre, está ődőtük."³.
- "Ha a gyerek ótvaros volt, az keresztennyának köllött mácsikor főnni, és annak a levébe köllött megmosni a gyereket."¹¹.
- "A gyerek tüskevaros volt, akkor köllött hozni kőkőn tükőjét, azt kitőnyei, piros rongyot köllött megmosni rákőtni, s őre köllött a fürdővizét ráőntenyi, hogy mőnyön lé róla."⁹.

Hosfájás, hasrágás, hasmenés, gilissta

- "A kisgyerekeknek mikor fájt a hasa, úgy szoktak, hasra fordítottuk, aztán a kis belék akkor jártak és megcsünt a hosfájás."³.
- "Hosfájás vót a kisgyerek, kőményt fősték és azt itatták, vagy az ódócsennya megrágte a kőményagot, és behajikta a szájába."².
- "A gyerek hasrágás vót, kék kötényt kellett megmelegíteni, és azt tették a hasára, hogy ne fájjon neki."⁹.
- "Hasmenése vót a kisgyerekeknek régen, akkor kamillás tejet főstünk, evvel itattuk, és megcsünt."³.
- "Ha kisgyerekek gilisztások vótek, akkor fokhejás tejet vagy fokhejás kenyeret ettünk nekik."³.

Szeplő

- "A kisgyereket 1 éves koráig nem mertük hogy mögásson, mert azt mondják, akkor annyi szeplő lesz rajt, mind amennyi eső rácsöppent."¹⁰.
- "Régen azt tartották, hogy a kisbaba mikor megszületik, az anyukája ha visszi valahová, mindig fehér szobkendővé tekerje le a szemét, azért hogy szép tiszta legyen az arca. Mer ha tarkával tekerje le akkor szeplős lesz."⁶.
- "Mikor szeplősök vótek a gyerekek, őre tanítottuk űk et, hogyha meglátnek egy fücskét, akkor háromszor hejessék körü az arcukon az ujjukat, aztán mondják:
Fücskét látok, szeplőt hányok, fonelat eresztök.
Fücskét látok, szeplőt hányok, fonelat eresztök.
Fücskét látok, szeplőt hányok, fonelat eresztök.
Aztá omút a szeplő."³.

Sömör, fekete hólyag, fükény

- "Ha sömörge vót a gyermeknek, akkor nem mondatták meg, vagy nem engedték ara a hère hogy vis árgyón, hogy előbb elszáradjon." 2.
- "Mikor sömörös vót a gyerek, akkor az embörök ahogyan pipáték, avvé a pipenyállā szokták a régijek bekenni a sömört. De emat." 3.
- "Aki sömörös vót, annak ijen vad szeder gyökerét kiásták és azt megfőzték, és annak a levével mosogatták." 6.
- "Fekete hólyag vót a gyermeknek, akkor tejás sárgájába söt tettek és avvé kötözték." 2.
- "Amikor a gyermeknek fekete hólyaga van, etlesszfűjet szoktunk rákötni, hogy gyógyujjon el neki." 9.
- "Mikor fükénye vót, lèhusták pénzsel, aztán edobták. Annak lött fükény, aki mögtaláta." 3.
- "Mikor a gyerek fükényes vót, talátek egy csontot, avvé háromszor lèhusták, vagy pedig lófarokkal körükötötték neki, hogy esen lè róls." 9.
- "Akkor hogyha ijen fükényes vót, akkor azt szoktak mondanyi, ujholdkors: Ujhold, ujkirály, engem lekodolomba várj.

De én nem mehetek e, fükényemet küdöm ol.

Akkor megkerítettük háromszor, aztákkor ijen egy kis cernassállal, aztákkor azt eldobtuk. De ojan hère dobtuk e, hogy senki ara nè járgyon." 4.

Szembejok, fülfájás, fogsás, fogfájás

- "Szembeljok vót, akkor kemillás ruháva barogatták." 3.
- "Gyeröknek fájt a szem, akkor elmentek másik édböcsnyáhol, három csöppöt belefojettek a szemébe, hogy gyógyujjon még neki." 9.

- "Ha szemfájás vót a kisgyerök, akkor még tejjest sütöttek, de romba hójával együtt, és a fehérgyót, azt nyomták ki vékony ruhába, hogy egy-két csöpp leve gyütt, és ovvā kenték, ovvā gyógyították." 2.
- "Gyeröknek vagy az anyának a szemén árpa van, akkor azt könyérgyűrű-kővé kő lehaszni, és a bakkutyának köll dobnyi, de úgy, hogy hátrafordítva dobgya." 3.
- "Fülfájás vót, akkor pedig kúrása levelét facsartak a fülébe." 3.
- "Mikor fülfájás vót a gyerök, akkor egy kanálba a cylinder fölött még köllött melegíteni a tejet, 3 csöppöt köllött a fülébe eresztetni, hogy ne fájjon." 9.
- "Mikor a gyeröknek a füle fájt, akkor aranfüggőt töttek a fülébe, hogy ne fájjon a füle." 3.
- "A kisgyeröknek ha nőtt az ősz foga, akkor kúcsot szoktak neki enni, hogy azt rágja." 5.
- "Ha a kisgyeröknek fájt a foga, és akarták hogy előbb kigyűjjön a foga, hogy ne szenvedjen annyit, akkor boros ruhávé szokták megdörzsölni a fogint." 3.
- "Foga fájt, vagy foga gyütt, akkor szoktunk neki enni egy kolánt, aztákkor eszé szoktuk rágatni, hogy az a fogin nekiyje hasodozzon meg, hogy tuggya kinyomni a fogát." 4.

Csaklás, köhögés

- "A kisgyerök csaklott, akkor megijesztöttük őket, aztán emullott a csaklás." 3.
- "Köhögtek, akkor pedig főstük nekik a hársfetejét." 3.
- "Mikor szemárhébe vótek, akkor emöntünk akármilyen mezei, hostunk nekik szemártejet." 3.

- "Szamárkehébe vót, akkor azt mondogatták, de jó vóna ha közelébb vóna a szemár, hogy annak a szőröbű nyírónék lé, hogy avvé tunnák megfüstüni.

Torokfájás

- "A gyerök torokfájós vót, akkor esentüt cicomacát^x nyelettünk vele, meg vizes ruhává kötöttük be e nyakát."^{3.}
- "Gyeröknek torokpenésze vót, akkor petróliumos tollal vagy pedig kis kenyérrő öntöttük, aztá azt nyelettük lé vele. Attu má^{3.} ö."

Kutyaharapás

- "Ha e gyereket e kutya megharapta, akkor e kutyaábu hustok ki egy csomó szört, azt meggyujtották e seb fölött, és ottu emallott."^{3.}

Seb

- "Régén mikor e kisgyeröknek évágta valami e kezét vagy e lábát, akkor lizeformos vízse kötöttük be."^{3.}
- "Ágóssebe vót, akkor pedig étolajje kentük be."^{3.}

Kelés

- "Régén e kisgyeröknek nem vót ezebesd megypéntökön borsót ünyai, korácsony éjjel pedig az asztóra rákönyöküni, hogy ne legyen keléses."^{3.}
- "Még a gyerökágybe e kisgyeröknek az erca bőbörösékes vót, akkor ojan hère tettek ollen tükés ágat, ahol nem jártak, hogy erre öntössék e fürdővizét, hogy ekkor elmullik."^{2.}
- "Amikor e gyeröknek kelésse vót, lilium levelét megtörték, és azt tettek e kelésre rá, hogy gyógyujjon még."^{9.}

- "A gyermek kolésós vót, maskátli levelét is tettünk rá, lilion levelet, még házi szappantot, vöröshejzát, és ebbe kötöttük, még papadicsannyá." 3.

Körömmérég

- "Körömmérég vót a gyermeknek az ujján, akkor főztünk ljen plasztromnak menták. Ugye össze tejfől még vöröshejzre. Ijont összfőztünk, aztá mikor kihát, ugy rátettük a gyermeknek az ujjára az körömmérég vót rajt." 4.
- "Ha körömmérég vót a kisgyermeknek az ujján, vagy fájóttón is, kenyérhéját megrégták. Jó besózták, paprikásták, s azt kötözték rájja." 2.

Rándulás, görcsös láb, szegedés

- "Rándulás érte a kisgyermeköt, négen csak kötöztük állott viasz ruhávo." 3.
- "Görcsös vót a lába, akkor még beleraktuk melegvisbe." 3.
- "Kisgyermeknek észrevették hogy szegedése van, a konyhakötényüket melegvisbe töttek, azt kifacsarták, és ebbe tekerték bele a gyermeköt, és ugy izasztották." 2.

Álmatlanság

- "Gyermeköt evítették velchová, akkor a szőmászákba szoktak egy kis szőmát vinnyi, és hasvitték, gyermek feje alá töttek, hogy ott né maradjon az áma." 9.
- "Vót olyan is, hogy a kisgyermek nem tudott alunni, akkor valami gyermeköt az ágy alá küdött, egy kis fűdet pirkállon össze az ágy alatt, és azt töttek a kisgyermeknek a feje alá, hogy tudjon alunni." 2.

- "Még azt szokták régen csinálni, améjlik gyerek nem elűt, nagyon sokot sirt, akkor annak az anyja főzött egy kis mákgubót, és annak a levéből adott neki inni, hogy tudjon jó aludni."^{6.}

Ágyba vizelés

- "Améjlik gyerek má mikor egy kicsit nagyobb vót má, aztán sokszor bepísát az ágyba, akkor az édesanyja adott neki egy fakanalat, és átküldte a szomszédba, hogy kérjen sót. Ott még szomszédasszon a fakanalra vort vele."^{6.}
- "Régen ha megijedt egy gyerek, kutyátu, vagy lud nekissaladt, akkor éjjel sikogott. Akkor még bepísát. Hímentek az öntőasszonyhoz, elvittek a ruhájába valamit, vagy a hajába, és akkor megöntötték. Az öntőasszony akkor olvasztott föl vizet és hideg vízbe a tányérba csöpögtette, és akkor kijött valami forma, akkor azt mondta, hogy ettől ijedt meg, most ennek a vízbe vigenek, és itassák meg vele a gyereket, akkor majd emulik az ijedés."^{6.}

A gyermek vagy anyjának halála

A szopós gyermek anyjának halála

- "Gyerekekágyas asszont nem engedték a tükörbe nézni, mert azt mondták, amég nem meg a misére, né nézzen a tükörbe, olvogott, mer akkor az meghal."^{2.}
- "Abba az időbe, hogyha meghát egy gyermeknek az édesanyja, aztá ugye ha vót a felube ollen másik asszony akinek babája vót, akkor szokták vinnyi. Akkor egyiket az egyik gyerek szopta, a másik mellett még a másik. Ugye mindaddig így szoptatták, amig a gyerek kiskanálba ényyi nem tudott, akkor még tejbedarává etették."^{4.}

A gyermek halála

- "Ha az anyának dagadt vót a lába mikor állapotos vót, akkor azt szokták neki mondani, hogy meghal a picin, esér dagadt a lába."
- "Améjék kisbabának először föllűrű nőttek a fogai az elsők, akkor azt tartották, hogy az a gyermek hamarosan meghal, nem nő még nagy korára." 6.
- "Kisgyerűköt meghát, akkor kis angyali ruhába öltöztették föl őket, tiszta fehérbe." 3.
- "Mikor a kisgyerűk meghát, nem a pójába szokták ötemetni, csak szép fehérbe fölöltöztették, a lábára még fehér ruhába e^{kin} soknit vertek." 2.
- "A kisgyerűknek a feje alá tesszik a megmaradt ruháját." 3.
- "Mikor egy kislány meghal, akkor a babáját mellé szokták fektetni." 3.
- "A kisgyerűköt inkább a keresztanyja szokta a koporsóba fektetni." 3.
- "Ha üöghelt a kisgyerűk, a szőzfödélnél az arcánál keresztet vágtek rája." 1.
- "A kisgyerűk ha meghal, az ódcsanyja nem gyerekkégyes még, akkor ő is kikészíti a temetőbe." 3.
- "Koporsóját kisebb lányok és gyerűkök viszik ki a temetőbe. Egy lán még egy gyerűk össze vannak párosva." 3.
- "Ha a gyerűköt már ojenyok, akkor ők ássák a sirt, de ha kisebbek, akkor a gyerűk ódcsanyjai." 3.
- "A kisgyerűköt nem a családsirbe temetik, hanem hátul van egy sor, ahova a kisgyerűköt temetik." 2.
- "Kisgyerűk ha megvan keresztüve, a temetőbe temetik, ha pedig keresztüve nökün van, akkor a temető gyepibe." 3.

- "Kisgyerekeknek is szoktak tort tartani, ohun e vivők meg e keresztanyjai vettek részt."^{3.}

Egyéb^x

- "Lakodásonkor vacsorekor e menyasszon elejbe rózsás tányéret né tegyenek, mer ha azt tessnek, akkor főtos arcu lőss e gyerőke."^{3.}

- "Ha e keresztapa ment hánya e keresztanyát keresztülőre, és e keresztanya nem szót előre hogy mér ment, akkor azt mondták, hogy most ez e gyerek későn tanul beszényi."^{2.}

- "Kis pójás kis gyerek mikor egy hetes, pár napos, akkor e feje alá tessnek bársonydarabot, hogy göndör heje legyen."^{8.}

- "Mikor igen nagyon sírós e kisgyerek, nem birnek vele, hát akkor mit csinájjanak, hát elmennek e szomszédasszonyhoz. Mikor mosogot ellopják e mosogató rongyát, és elátesszik e feje alá, hogy né legyen sírós."^{8.}

- "Rágen e kisgyerőköket szoktuk viányi e mulatságba, és ollen jómulató párnak odettuk, hogy jó mulató, táncos legyen."^{3.}

- "A kisgyerőköt egy éves koráig nem mertük e tükörbe nésetnyi, mer azt mondják, hogy észölle magát, aztán néme marad."^{10.}

- "De azt tartották e régi őregék, hogy e kicsinnek e körmet az anyjának köll lerágni, mer ha ollóval vággya le, akkor keses lőss e kicsin, hozzányul mindenbő."^{1.}

- "Régente azt is tartották, hogy e gyereknek ez első nadrággját vagy getyáját egy áttő helőbe köll megvernyi, hogy csak egy lányt köllön neki megkérnyi. De e kislányokköt szoknyájukat azt meg sokszor letényi és fővennyi, és elkezdenyi varrnyi, esér hogy sok kérője legyen."^{2.}

^x Ide szőket e szokásokat soroltam, amelyek közvetlenül nem tartoznak egyik témakörhöz sem, érdekességük folytán azonban kihagyni sem akartam őket.

- "Vitték vidékére a kisbóát. Akkor ott véletlenül beledagták a
pójába a tojást, hogy olyan gúmbóli legyen mint a tojás." 2.